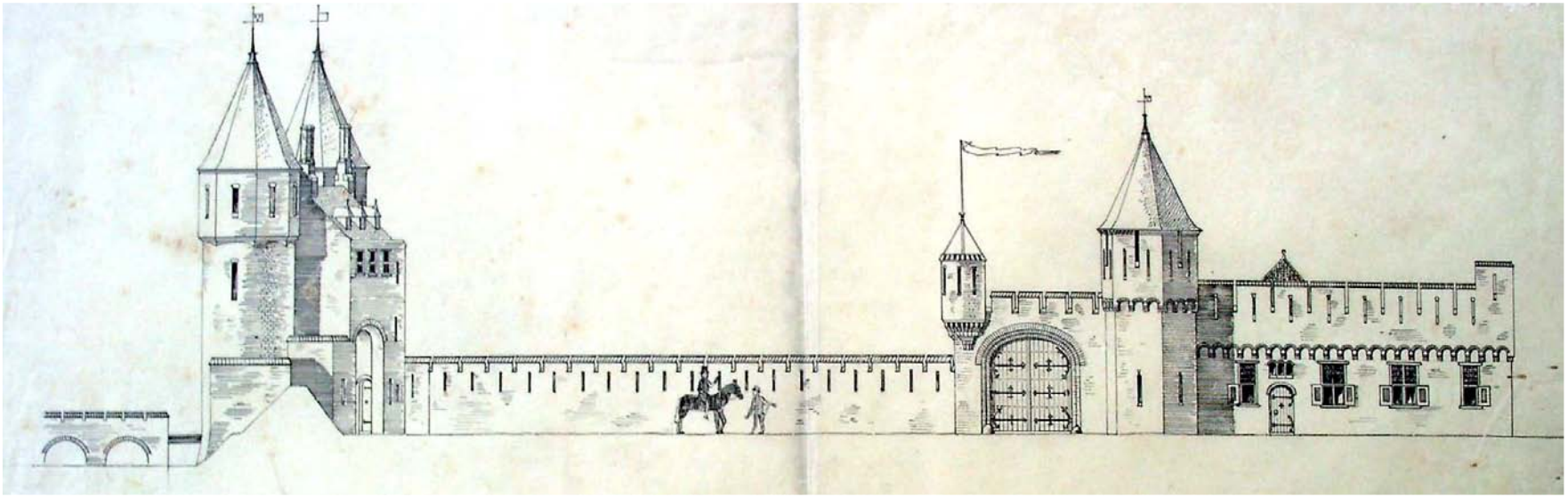
STALPLEIN KASTEEL DE HAAR

BOUWHISTORISCHE OPNAME EN WAARDESTELLING

MAART 2005

De Fabryck - Bureau voor Gebouwhistorisch Onderzoek

STALPLEIN KASTEEL DE HAAR

BOUWHISTORISCHE OPNAME EN WAARDESTELLING

MAART 2005

ADRES: BOCHTDIJK 1 - STALPLEIN 1 T/M 7
3455 RP HAARZUILENS (GEMEENTE UTRECHT)

KADASTRALE AANDUIDING: VLEUTEN, SECTIE D, NR. 439

RIJKSMONUMENT NR. 37518 (ONDERDEEL KASTEEL DE HAAR, KASTEELLAAN 1)

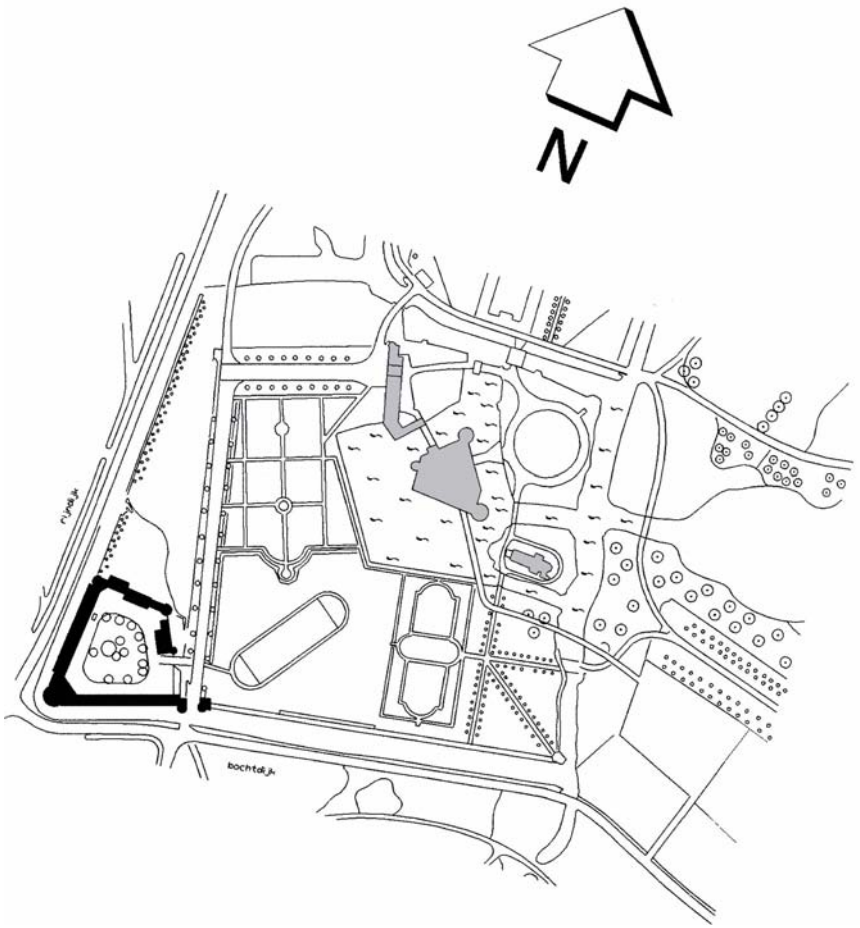
De Fabryck - Bureau voor Gebouwhistorisch Onderzoek vof
Bekkerstraat 133
3572 SG Utrecht
t (030)6376184
f (030)6376193
de.fabryck@hccnet.nl

Afbeelding omslag: ontwerp voor de Entreepoort en de Stalpleinmuur met poort en de woning van 'Berkestein', ca. 1900 (NAi. HAAR, t 48)

© Niets uit dit rapport mag worden gekopieerd of overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

INHOUD

INLEIDING	p. 1
FASERINGSPLATTEGRONDEN	p. 2
BOUWGESCHIEDENIS	p. 8
Voorgeschiedenis	p. 8
Fasering	p. 9
WAARDESTELLINGSPLATTEGRONDEN	p. 17
EXTERIEUR	p. 23
Entreepoort	p. 23
Stalpleinmuur	p. 25
Rentmeesterswoning	p. 27
Benzinetoren	p. 29
Garagevleugel	p. 30
Kleine Laverie	p. 34
Koetshuisvleugel	p. 35
Grote Laverie	p. 38
Paardenboxenvleugel	p. 40
RUIMTEBOEK	p. 43

Situatie, 2005 (Architectenbureau Verlaan & Bouwstra, 2003)..

INLEIDING

Het Stalplein is een complex van bijgebouwen van Kasteel De Haar, tot stand gekomen in de periode 1900-1913 naar ontwerp van Pierre.J.H. Cuypers en zijn zoon Jos Th.J. Cuypers, in opdracht van Etienne G.F. baron van Zuylen van Nijevelt van de Haar. Het complex, gebouwd door de Utrechtse aannemer Cornelis van Straaten, bestaat in hoofdzaak uit paardenboxen, een koetshuis, een Garage en een aantal dienstwoningen, alsmede de aangebouwde Entreepoort tot het landgoed aan de Bochtdijk.
Tussen oktober 2003 en maart 2005 heeft het Stalplein een cascorestauratie ondergaan. Tijdens deze restauratie is een aantal bescheiden wijzigingen aan de gebouwen aangebracht, hoofdzakelijk om latere wijzigingen ongedaan te maken, en zijn bovendien diverse belangwekkende zaken van bouwhistorische aard aan het licht gekomen. Dit maakte het noodzakelijk het rapport van de bouwhistorische opname uit 2001 te actualiseren, temeer omdat het archiefonderzoek (Nederlands Architectuurinstituut (NAi, HAAR)) in het kader van de bouwhistorische begeleiding van de restauratie ook nieuwe gegevens had opgeleverd.
Het voorliggende rapport is het resultaat van deze actualisering. De opzet van de versie van 2001 is hierin grotendeels overgenomen, maar er is wel voor gekozen de beschrijvingen van het interieur uit te werken tot een ruimteboek, ten behoeve van de komende restauratie en herinrichting van het interieur. Verder zijn enkele moderne aanduidingen van onderdelen van het complex gewijzigd in de oorspronkelijke. Bij de waardering zijn, conform de ‘Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek’, de volgende categorieën gehanteerd: 1: hoge monumentwaarde (behoud noodzakelijk); 2: positieve monumentwaarde (behoud wenselijk); 3: indifferente monumentwaarde (aangepaste vervanging mogelijk).
Dit rapport is opgesteld door Jacqueline Heijenbrok en Guido Steenmeijer; de foto’s zijn van hun hand, tenzij anders vermeld. De dank van de auteurs gaat uit naar de opzichter, de heer M.C. Hanegraaf van Architectenbureau Verlaan & Bouwstra en de betrokken medewerkers van Aannemingsbedrijf Nico de Bont BV.

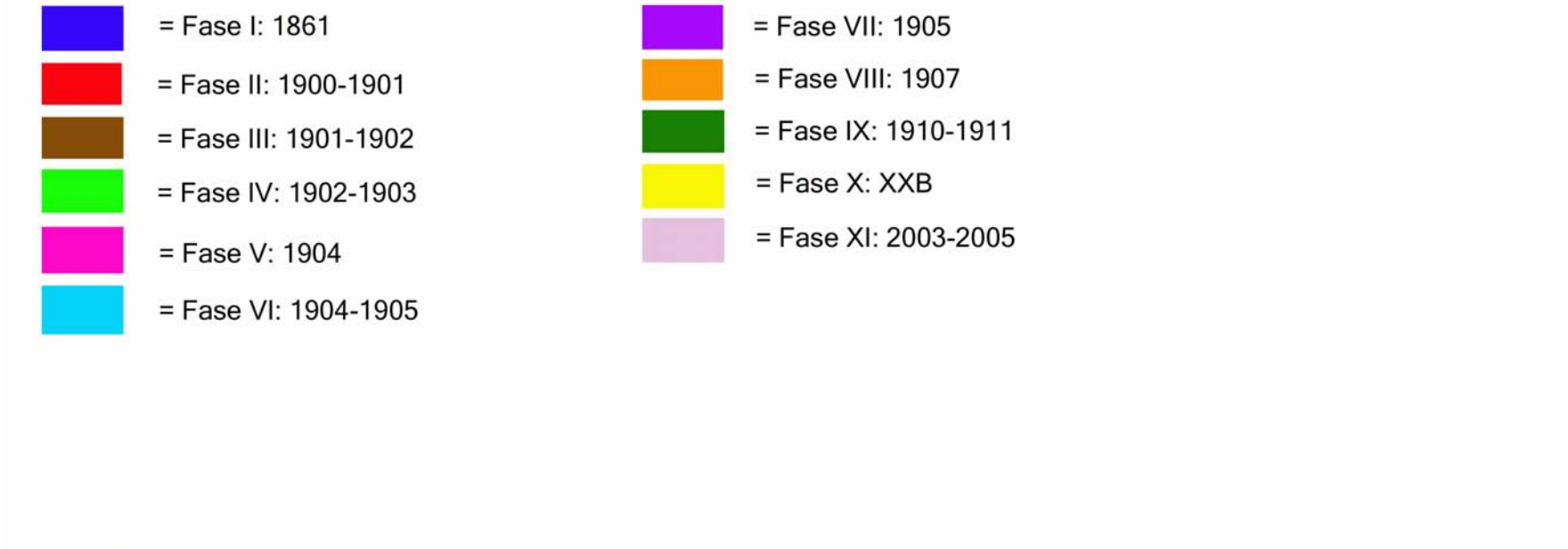
1. Stalpleinpoort en Rentmeesterswoning, ca. 1910 (NAi, HAAR n 2076).

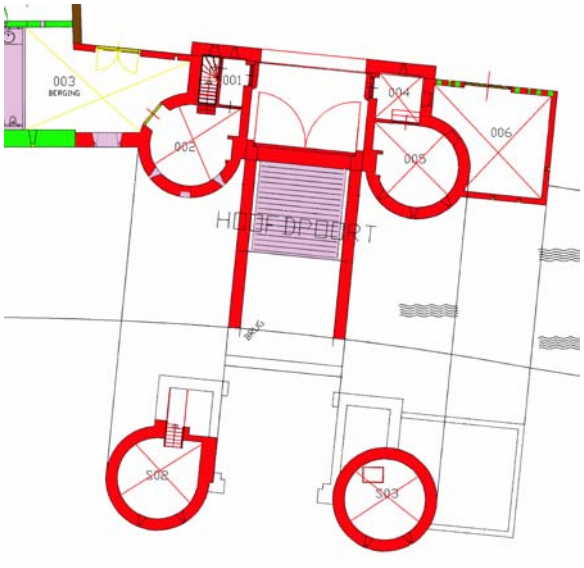
2. Stalpleinpoort en Rentmeesterswoning, 2005.

FASERINGSPLATTEGRONDEN

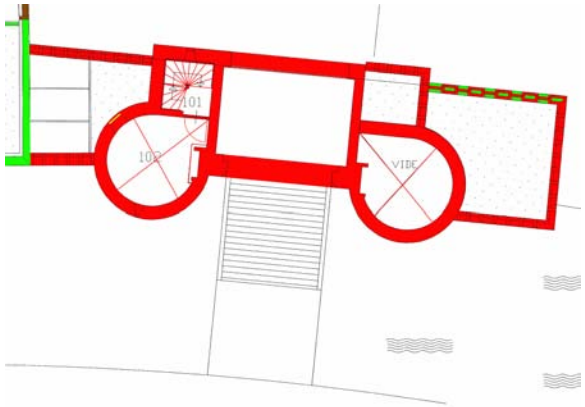
Legenda

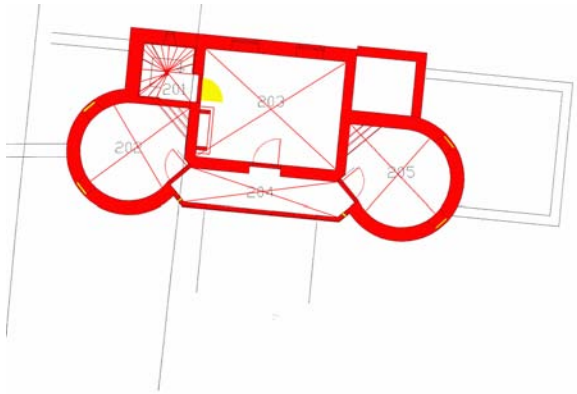
Fasering Entreepoort

Entreepoort; begane grond en kelders (2005).

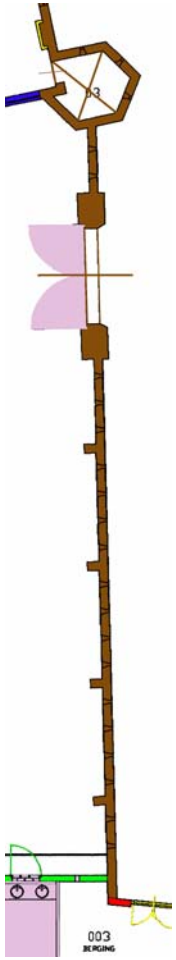

Entreepoort; eerste verdieping (2005).

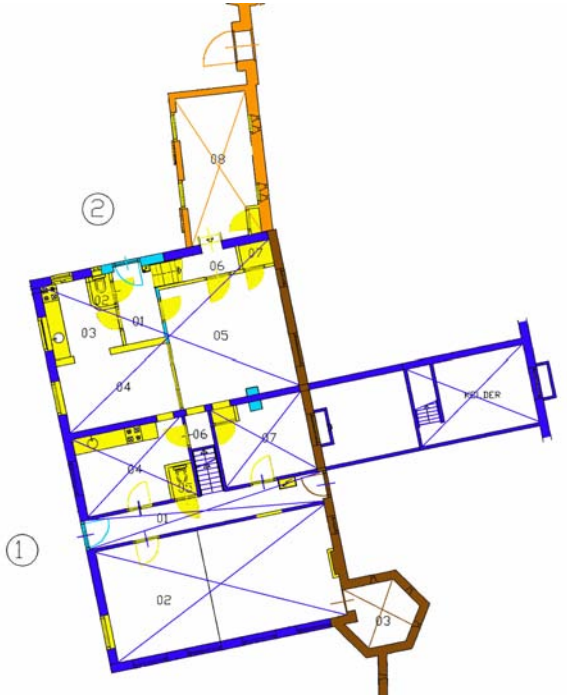

Entreepoort; tweede verdieping (2005).

Fasering Stalpleinmuur en Rentmeesterswoning

Stalpleinmuur (2005).

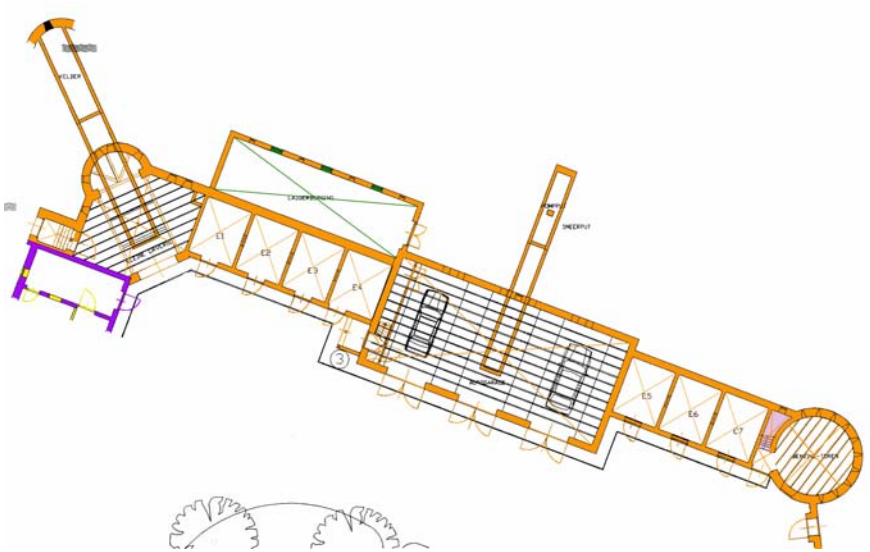

Rentmeesterswoning; begane grond en kelder (2005).

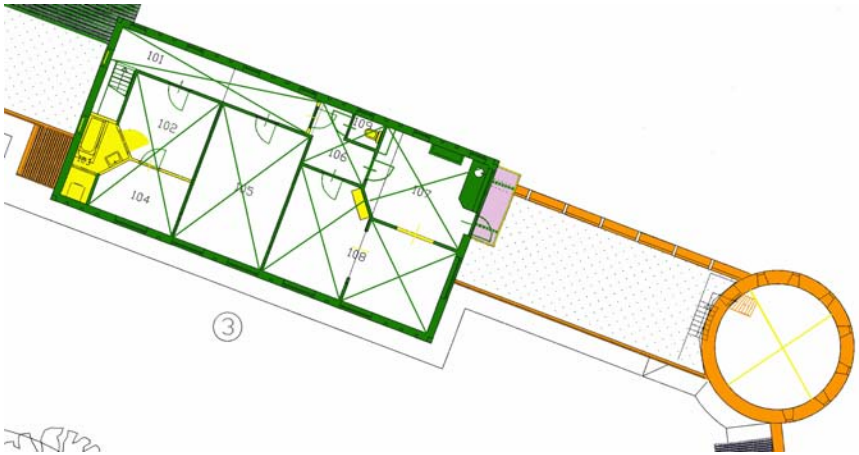

Rentmeesterswoning; verdieping (2005).

Fasering Garagevleugel

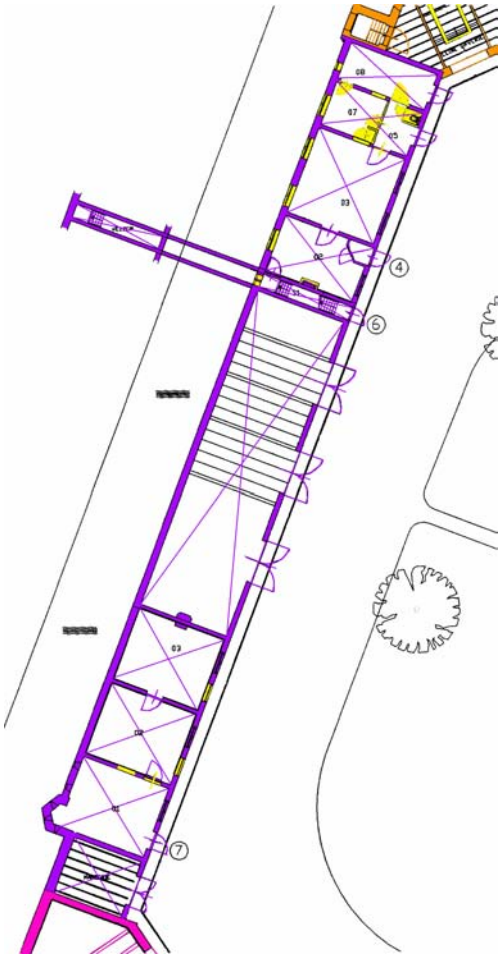

Garagevleugel; begane grond (2005).

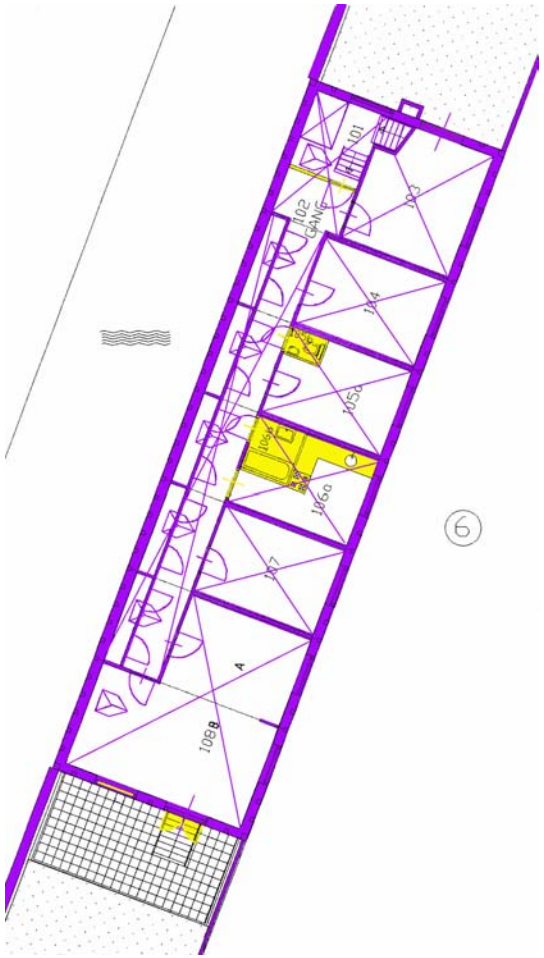

Garagevleugel; verdieping (2005).

Fasering Koetshuisvleugel

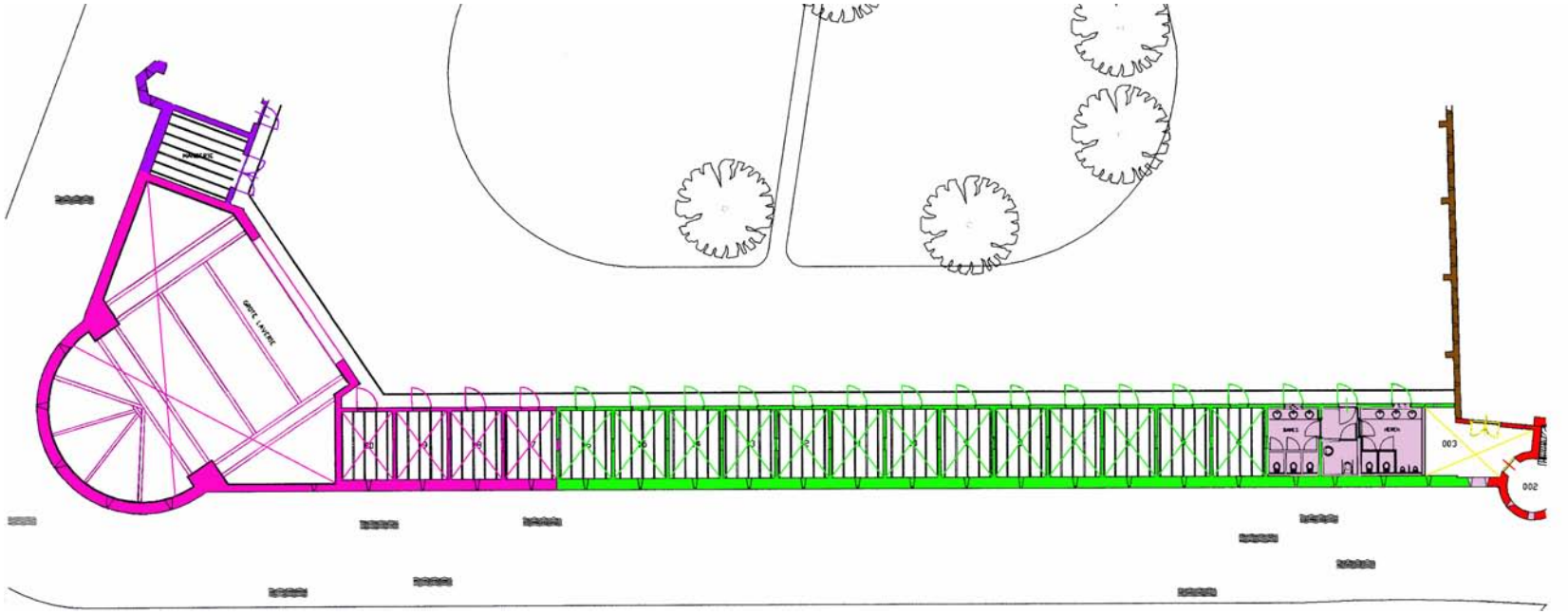

Koetshuisvleugel; begane grond (2005).

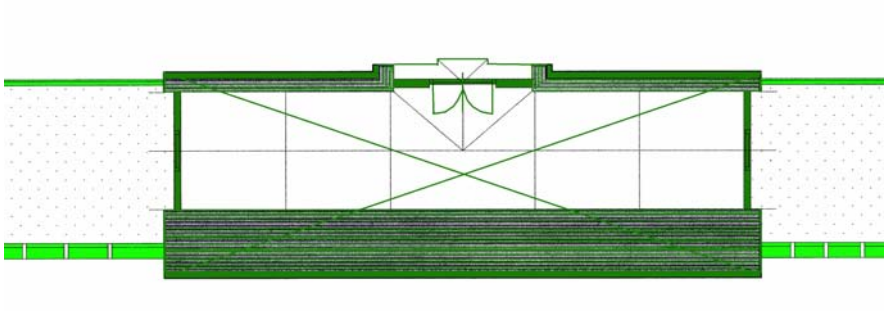

Koetshuisvleugel; verdieping (2005).

Fasering Grote Laverie en Paardenboxenvleugel

Grote Laverie en Paardenboxenvleugel; begane grond (2005).

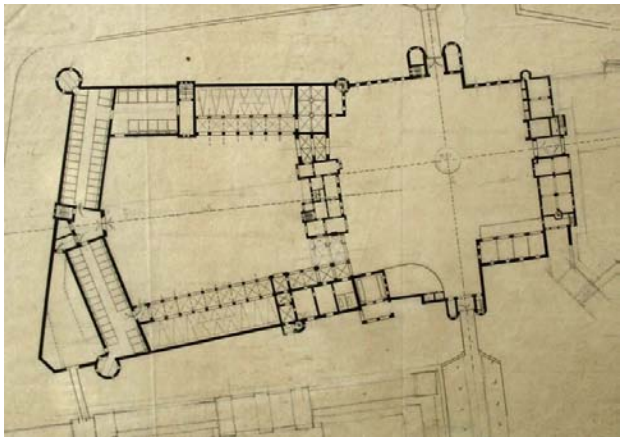

Paardenboxenvleugel; verdieping (2005).

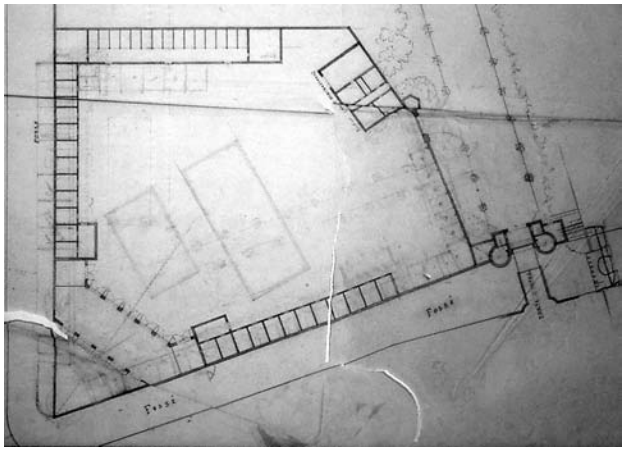
BOUWGESCHIEDENIS

Voorgeschiedenis

Het idee om De Haar uit te breiden met een stallencomplex buiten het eigenlijke kasteelterrein blijkt al vroeg in het herbouwproces ontstaan. Een ontwerp van Pierre Cuypers voor de herinrichting van het gebied rond het kasteel uit januari 1893 toont een bescheiden ‘cour’ met een ‘remise’ (koetshuis) en ‘écurie’ (stalgebouw) langs de toenmalige Haarlaan, direct tegenover het (toen nog geplande) Châtelet.
Deze eerste, voorlopige aanzet zou in ruim twee jaar tijd uitgroeien tot een uitermate ambitieus plan: een groot vijfhoekig ‘stalplein’, begrensd door twee stalgebouwen voor bij elkaar zo’n 70 paarden en twee koetshuizen voor bij elkaar zo’n 20 rijtuigen, aangevuld met een laverie (wasplaats) en een dienstvleugel gecombineerd met de twee doorgangen (afb. 3). Tussen het Châtelet en het ‘stalplein’ zou in de as van de Haarlaan een ruim plein worden aangelegd, dat van deze laan zou worden afgescheiden door middel van poortgebouwen in het noorden en zuiden. Aansluitend aan het omgrachte ‘stalplein’ was aan de zuidzijde parallel aan de Haarlaan een ommuurde tuin geprojecteerd. Deze strekte zich uit tot aan een tweede gracht, die de grens vormde van het toenmalige (1895) grondbezit.
Dit laatste zou echter omstreeks 1899 door nieuwe aankopen aanzienlijk in omvang toenemen. Het gevolg hiervan was dat het ‘stalplein’ en de tuin verder van het kasteel konden worden gelegd – kennelijk een wens van de opdrachtgever – waardoor de plannen van Cuypers niet langer bruikbaar waren. De tuin kreeg een plek langs de nieuwe terreingrens aan de uiterste oostzijde, waardoor het ‘stalplein’ kon worden opgeschoven in zuidelijke richting. Hier was onder meer de boerderij van ‘Berkestein’ verworven, gelegen bij de ontmoeting van de Bochtdijk en de Rijndijk die nu het landgoed aan deze zijde begrensden (afb. 4, 5). Het erf van de boerderij was bijzonder geschikt als locatie voor een ‘stalplein’, dankzij de directe verbinding met de wegen naar Vleuten en Utrecht (Bochtdijk) en Harmelen en Kockengen (Rijndijk). Om deze verbinding te optimaliseren zou echter wel vooraf de Haarlaan worden verlegd naar het westen, waardoor de

3. Ontwerp ‘stalplein’ westelijk van Châtelet ca. 1895, detail (NAi, HAAR t 95).

4. Ontwerp Stalplein ca. 1900, detail (NAi, HAAR t 46).

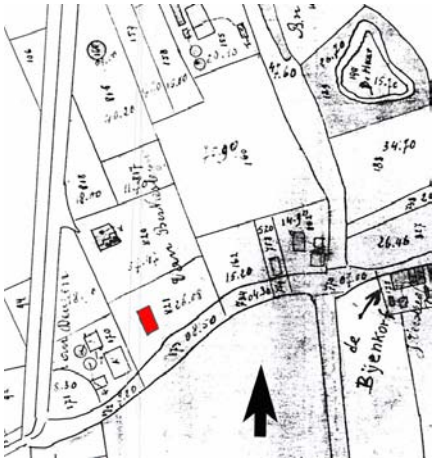
(huidige) Kasteellaan zou ontstaan, en de Bochtdijk worden rechtgetrokken.

Fasering

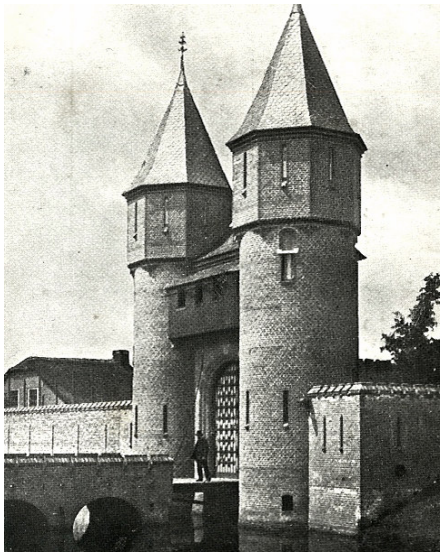
Fase I: 1861
Op het erf van Berkestein lagen een vrijstaande woning en even verderop een oudere boerderij met bijbehorende schuren, hooibergen en een boomgaard. De woning, die bestond uit een van 1861 daterend dwarshuis - het meest voorkomende historische huistype in Vleuten-De Meern - met een iets later aangebouwde stal (afb. 30, 31), zou als woning van de Rentmeester onderdeel van het Stalplein gaan uitmaken, terwijl de boerderij met annexen begin 1905 zou worden gesloopt.

Fase II: 1900-1901
Vervolgens bouwde men in de jaren 1900-1901 aan het begin van de (nieuwe) Kasteellaan bij de Bochtdijk de Entreepoort. Hierbij maakte de architect, Jos Cuypers, gebruik van een ontwerp van zijn vader uit 1897 voor een poort die de (toen al verdwenen) Haarlaan zou scheiden van het plein tussen het Châtelet en het 'stalplein' - een plan dat ondertussen was vervallen (afb. 6, 21, 22). Ten westen van de Entreepoort verrees tegelijkertijd een keuken voor de portier, die in de poort de rest van zijn woning had. Ten behoeve van de symmetrie verrees bovendien aan de oostzijde van de poort een aanbouw, aanvankelijk alleen twee haakse muren, die echter al snel moeten zijn gecompleteerd met een muur aan de noordzijde en een plat dak.

Fase III: 1901-1902
Vanaf de noordwesthoek van de portierskeuken naast de Entreepoort trok men vervolgens de 'Stalpleinmuur' op, de muur met de poort naar het Stalplein die liep tot aan de Rentmeesterswoning. Deze muur, ontworpen door Pierre Cuypers, werd geplaatst tegen de oostelijke buitenmuur van de woning van de Rentmeester, die hierbij bovendien werd uitgebreid met een toren op de zuidoosthoek (afb. 26, 27).

5. Situatie latere Stalplein, XIXd; in rood de woning van Berkestein.

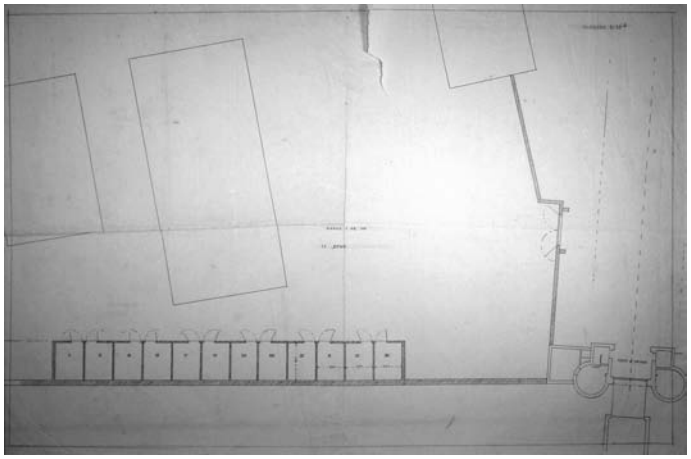
6. Entreepoort ca. 1902, met erachter de boerderij van Berkestein (prentbriefkaart).

Fase IV: 1902-1903
De volgende fase behelsde de bouw (1902) van een blok van twaalf paardenboxen, centraal in de 'Paardenboxenvleugel' (zuidvleugel). Ten oosten van deze boxen trok men een lagere gekanteelde muur op die aansloot op de zuidmuur van de portierskeuken (afb. 7).
Kort daarop (1902-1903) voegde men nog vier paardenboxen aan de reeks toe, aan de westzijde; het feit dat de meest westelijke box breder is dan de rest is hiervan het resultaat. De bestaande gekanteelde muur werd opgehoogd, terwijl het nu nutteloze geworden, westelijke venster van de portierskeuken werd verplaatst naar de noordmuur.

Fase V: 1904
Bij de daaropvolgende planning van de Grote Laverie, waar de paarden werden aangespannen en de koetsen gewassen, moet het idee zijn ontstaan het aantal boxen nogmaals uit te breiden. De bouw van de vier extra boxen vond gecombineerd plaats met die van de Grote Laverie. De uitbreiding van de Paardenboxenvleugel is nog te zien in de gevel aan de Bochtdijk, waar de weermuur ter plaatse van de zestiende box bij een vallende tand is verlengd in een andere tint rode baksteen. De bekende architect Hendrik Wijdeveld was bij de bouw betrokken als tekenaar (afb. 8, 53, 55).

Fase VI: 1904-1905
Vervolgens onderging de Rentmeesterswoning een renovatie, naar ontwerp van Cuypers jr (afb. 32, 33). Het stalgedeelte en de eigenlijke woning verenigd tot één grote woning, onder één nieuwe kap, en werden enkele maatregelen genomen ter verhoging van het comfort. Zo maakte de dubbele staldeur plaats voor een glaspui met deur, met erboven een Vlaamse gevel, en verdween in de noordgevel de linker toegang, waarbij de rechter toegang werd verhoogd.

Fase VII: 1905
Zoals gezegd werd begin 1905 de oude boerderij van Berkestein afgebroken. Hierdoor kon de campagne worden voortgezet met de bouw van de 'Koetshuisvleugel' (westvleugel), die nog hetzelfde jaar

7. Ontwerp Stalpleinmuur en twaalf boxen, ca. 1901 (NAi, HAAR t 46).

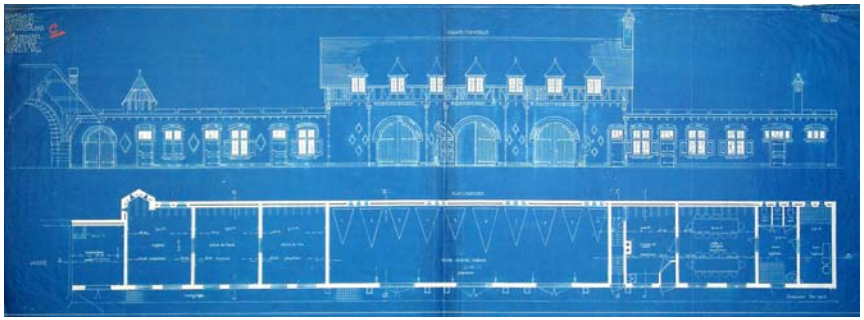

8. Paardenboxenvleugel voor 1910 (NAi, HAAR n 2078).

zou worden opgeleverd. Deze vleugel bevatte, gezien vanaf de Grote Laverie: de hoefsmederij, het voedselmagazijn, de tuigkamer en luxe tuigkamer, het koetshuis voor tien rijtuigen met trap naar de verdieping boven het koetshuis, en de personeelsvleugel met keuken, eetzaal, wasruimte en badruimte. De verdieping was ingedeeld in een gang en zeven vertrekken voor personeel (afb. 9, 10, 46, 48, 49, 51).

Kort daarop, omstreeks 1906, legde men vermoedelijk het plein aan, waarbij het huidige door twee loodrechte paden doorkruiste grasveld met bomen ontstond. De stenen bak op het kruispunt van de paden is iets later geplaatst (afb. 11)

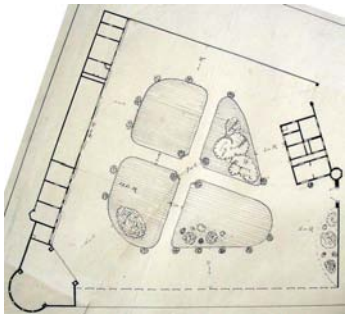
<u>Fase VIII: 1907</u>
Twee jaar later kwam bovendien de 'Garagevleugel' (noordvleugel) tot stand. Deze vleugel was in hoofdzaak bestemd voor auto's, met gerekend vanuit het westen: de open reparatiewerkplaats (nu Kleine Laverie) met een trap naar de gracht, vier paardenboxen, de Garage voor vijf auto's, met inpandig een trap naar een eventuele toekomstige verdieping, alsmede drie paardenboxen gevolgd door een toren voor de opslag van brandstof (in vaten) voor de auto's ('Petroleumbergplaats', nu: Benzinetoren), met een trapje naar de verdieping (afb. 13, 35, 37).
De bouw van waarschijnlijk de eerste als zodanig ontworpen Garage in Nederland op het Stalplein is een gevolg van het feit dat de bouwheer een erkende automobielpionier was. Hij was rallyrijder, medeoprichter (in 1895) en eerste voorzitter van de Automobile Club de France (ACF), erevoorzitter van de Nederlandse Automobielclub (KNAC) en later ook voorzitter van de Fédération Internationale de l'Automobile (FIA). Bovendien was zijn vrouw, Helène C.B. barones de Rothschild, de eerste Française met een rijbewijs.
Het ziet ernaar uit dat in de eerste serieuze plannen voor het 'stalplein', uit 1895, nog geen rekening is gehouden met de auto – de introductie in Nederland zou pas het jaar daarop plaatsvinden! Deze conclusie wordt bevestigd twee ontwerpen van Jos Cuypers voor de westelijke en noordelijke bebouwing van het Stalplein uit het voorjaar

9. Bestektekening Koetshuisvleugel, 1904 (NAi, HAAR t 606).

10. Stalplein met Koetshuisvleugel, ca. 1906 (Publicatie De Haar 1910).

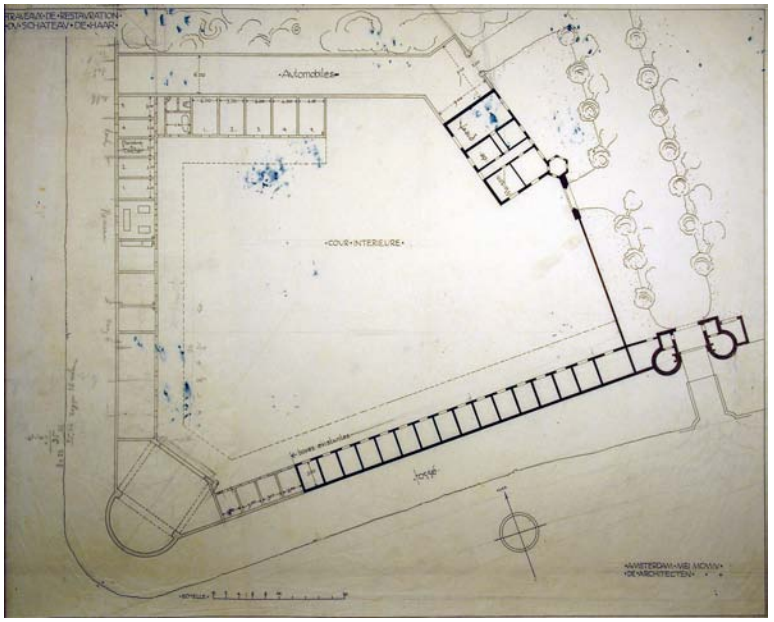

11. Beplantingsontwerp, ca. 1906 (NAi, HAAR t 820).

van 1904. Deze ontwerpen tonen aan de noordzijde een expliciete Garage: een zes meter brede en zeer lange loods die door zijn betrekkelijke onbruikbaarheid onderstreept dat de architect op dat moment nog weinig vertrouwd was met het verschijnsel automobiel (afb. 11).
De ring van gebouwen van het Stalplein werd tegelijkertijd gecompleteerd door een muur met een poortje tussen de Benzinetoren en de Rentmeesterswoning, waartegen in de hoek met deze woning een extra opslagplaats voor brandstof werd gecreëerd. Als bijzonderheid moet nog worden vermeld dat de 'ladderbergplaats' achter de westelijke paardenboxen toen nog niet de huidige hoogte had. Het lessenaarsdak van de bergplaats sloot in eerste instantie aan tegen de noordmuur (van de paardenboxen) aan onderzijde de kantelen. Het dak was toen uitgerust met twee vensters, terwijl zich alleen vier kleine boogvensters in de noordmuur bevonden.

<u>Fase IX: 1910-1911</u>
Men realiseerde de verdieping (met zadeldak) van de Garage, waarmee al in 1907 rekening was gehouden. Het betrof een woning (Stalplein 3) bestemd voor de pikeur, bestaande uit zes vertrekken en een zolder; in 1913 zou de woning nog worden uitbreid met een balkon aan de westzijde.
Vermoedelijk kwam tegelijkertijd met de Pikeurswoning een verhoging tot stand van de ladderbergplaats, waarbij de dakvensters verdwenen maar de extra (stalen) vensters in de noordmuur werden ingebracht, evenals het luik boven de dubbele deur in de oostmuur (afb. 38). Mede uit het oogpunt van symmetrie voorzag men bovendien in deze periode de Paardenboxenvleugel ter plaatse van de vijf middelste boxen van een hooizolder (afb. 58, 60).

<u>Fase X: XXB</u>
De eerste ingrijpende verbouwing betrof vermoedelijk de Rentmeesterswoning, die in 1957 in twee woningen werd gesplitst. Het oude stalgedeelte werd weer van het woongedeelte afgescheiden, waarbij Stalplein I een w.c. in de keuken kreeg en een overloop, vier kamers en een badkamer op zolder. In Stalplein 2 werd de trap

12. Ontwerp Koetshuisvleugel en Garage, 1904 (NAi, HAAR t 607).

13. Garage en Benzinetoren, ca. 1908 (prentbriefkaart).

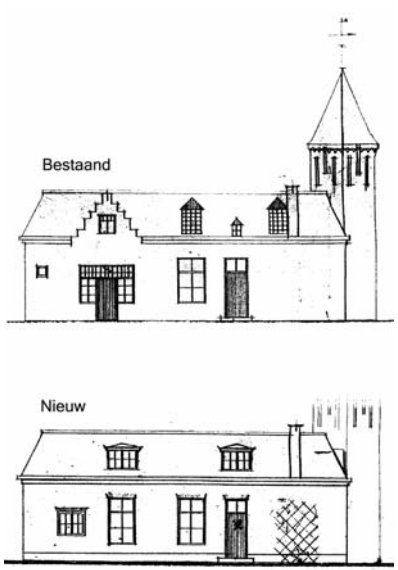
verplaatst en werden een hal, keuken en een nieuwe w.c. gerealiseerd, terwijl op de zolder de twee oude kamers werden veranderd in een overloop, drie kamers en een badkamer. Uitwendig verdween de Vlaamse gevel en werd de pui eronder vervangen door een schuifvenster. Hiernaast werd tevens een nieuw venster aangebracht voor de keuken, terwijl het w.c.-raampje met de w.c. meeverhuisde van de west- naar de noordgevel. Tot slot werden de huidige dakkapellen gerealiseerd (afb. 15). Later, in 1972, zou in de westgevel van Stalplein I ook een schuifvenster worden geplaatst, zuidelijk van de toegang. Verder zouden, vóór 1990, bij Stalplein 2 de toegangen vanuit de hal naar de woonkamer worden gesloten en een doorbraak worden gerealiseerd van de keuken naar deze kamer. Ook zou een toegang binnendoor worden gemaakt naar de voormalige opslagplaats voor brandstof, die bijkeuken werd, waarbij de Benzinetoren berging werd.

In 1958 breidde men de woning in de Entreepoort (Bochtdijk 1) uit met een deel van de meest oostelijke paardenbox. Bij deze aanpassing maakte men niet alleen de noodzakelijke doorbraak in de Stalpleinmuur, maar verplaatste men ook de keuken en w.c. naar het boxgedeelte, waar tevens een lichtkoepel werd aangebracht. Mogelijk veranderde men toen ook de vensters van de torenkamer op de begane grond aan de noordzijde.

Het jaar daarop, 1959, nam men de ‘Personeelsvleugel’ (het huidige Stalplein 4) onder handen. Van de eetzaal, die woonkamer werd, scheidde men een slaapkamer af. Hierbij verplaatste men de deur met kozijn in de noordwand naar het oosten en hergebruikte men de lambrisering van de nieuwgemaakte slaapkamer in de woonkamer. Deze kreeg bovendien een schoorsteen tegen de zuidwand. De aanvankelijke wasruimte werd nu hal, w.c. en slaapkamer, terwijl de badruimte werd veranderd in een douche en berging, met verplaatsing van de bestaande deur met kozijn naar het oosten. Ter verkrijging van meer daglicht werden in de westgevel vier kruisvensters aangebracht en een klein venster voor de douche (afb. 16).

14. Brandstoffenopslagplaats en Rentmeesterswoning, ca. 1910 (NAi, HAAR n 2310).

15. Ontwerp verbouwing Rentmeesterswoning, 1958 (B&W-toezicht vm. gem. Vleuten-De Meern 993, 31/1958).

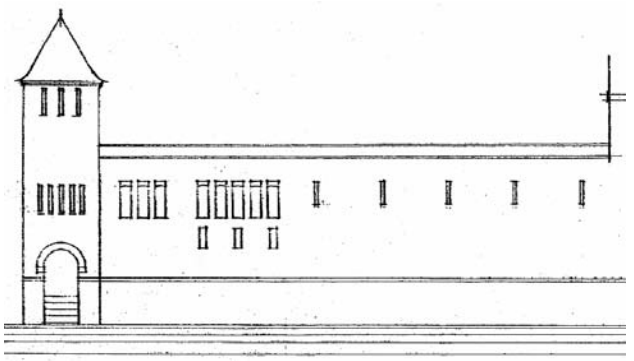
In dezelfde tijd waarschijnlijk - het kasteel vererfde in 1960! - vond de verbouwing plaats van de personeelsverblijven boven het Koetshuis tot twee woningen (Stalplein 5 en 6) en de aanleg van een badkamer in de Pikeurswoning (Stalplein 3). Het is niet ondenkbaar dat aan deze verbouwingen de vernieuwing was gekoppeld van het houten stijl- en regelwerk van de zuidelijke topgevel van Stalplein 5/6 en de westelijke topgevel van Stalplein 3 in beton.

Vermoedelijk omstreeks 1970 werd tevens het zuidelijke gedeelte van de Koetshuisvleugel (Voedselmagazijn en de beide Tuigkamers) heringericht tot woning (Stalplein 7), waarbij de Hoefsmederij berging werd.

In 1985 werd de Entreepoort woning wederom uitgebreid, nu met het restant van de meest oostelijke paardenbox plus de volgende box. In deze laatste box bracht men een badkamer, w.c. en c.v.-ruimte onder, terwijl in de rest van de ruimte alle muren verdwenen. Naast de twee nieuwe grote lichtkoepels (waarvan één op de plaats van die uit 1958) werd er verder een venster aangebracht in de zuidelijke buitengevel, werden daar tevens drie schietspleten daadwerkelijk geopend en werd aan de andere zijde naast de Entreepoort een venster vervangen door een dubbele deur met glas (afb. 17).

Tenslotte is tegen 2000 Stalplein 2 samen met de aangebouwde bijkeuken en berging ingericht als kantoor - sinds 1996 is Stichting Kasteel De Haar eigenaar. De wand tussen de voor- en achterkamer op de begane grond is hiertoe met glas gesloten, waarbij de deur tussen de kamer aan de oostzijde en de hal weer is geopend. Bovendien zijn op zolder de twee ruimtes aan de westzijde samengevoegd. De bijkeuken en de berging zijn één geworden en hebben vensters gekregen achter de geopende schuurdeuren.

<u>Fase XI: 2003-2005</u>
De cascorestauratie die plaatsvond in deze periode, uitgevoerd door Aannemingsbedrijf Nico de Bont BV onder leiding van de

16. Personeelsvleugel (noord) van Koetshuisvleugel, bestaande toestand westgevel, 1959 ((B&W-toezicht vm. gem. Vleuten-De Meern 1105, 125/1959).

17. Entreepoort, 2001.

gecombineerde architectenbureaus ‘P.D. van Vliet’ en ‘Verlaan en Bouwstra’, bestond in hoofdzaak uit het herstel van schade (door achterstallig onderhoud) en het ongedaan maken van wijzigingen uit de tweede helft van de twintigste eeuw. Afgezien van schilderwerk, herbeglazing en de vervanging van de dakbedekking – alles zoveel mogelijk naar het oorspronkelijke voorbeeld - waren de belangrijkste ingrepen bij de verschillende objecten de volgende.
Bij de Entreepoort kregen de vergrote (spleet)vensters van de westelijke torenkamer op de begane grond en in de zuidmuur van de keuken van de portier weer hun oorspronkelijke omvang en werd in het interieur waar nodig het pleisterwerk vernieuwd; bij de brug werd een deel van het metselwerk van de leuningen vervangen, als ook de houten onderdelen van de ophaalbrug.
De Stalpleinmuur werd gereinigd en opnieuw gevoegd, terwijl de poort weer werd uitgerust met deuren, vervaardigd naar de oorspronkelijke tekeningen.
Bij de Rentmeesterswoning was er alleen sprake van vervanging van een raam in de westgevel onder aanheling van het kozijn, alsmede het opnieuw pleisteren van het interieur van de toren met vernieuwing van het deurtje naar het galerijtje boven de poort.
De opslagtoren voor autobrandstof kreeg inwendig een nieuwe, houten trap en een nieuwe pleisterlaag.
Bij de Garage was herstel van het metselwerk nodig: hier was sprake van scheurvorming (afb. 19), enerzijds door verzakking – dwars onder het pand had voor de bouw een sloot gelopen – anderzijds door corrosie van een ‘harnas’ van ankers en trekstangen dat in de muren bleek te zijn opgenomen. Verder kreeg de Garage een betonvloer met behoud van de smeerput, en werden deuren, gootklossen en delen van het stijl- en regelwerk van de Pikeurswoning aangescherfd dan wel vernieuwd.
Van de paardenboxen aan weerszijden van de Garage werden de bovenlichten en diverse kapbalken vernieuwd, evenals het inwendige pleisterwerk, terwijl deuren werden aangescherfd en de lambrisering hier en daar werd aangeheeld. Ook werd schade aan het metselwerk van de zuidgevel hersteld die het gevolg was van corrosie van vooral de kozijnankers.

18. Rentmeesterswoning en Stalpleinpoort in de steigers, 2004.

19. Opengehakte scheur in noordmuur Garage, 2004.

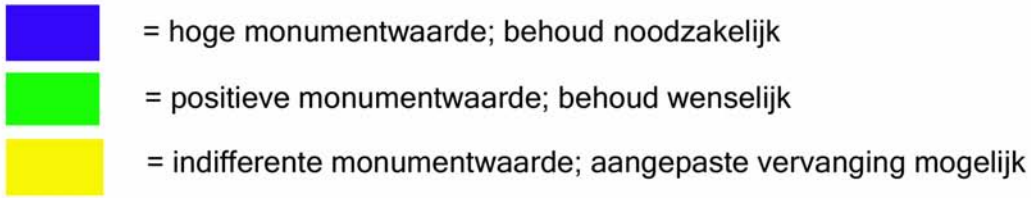
De Kleine Laverie (reparatiewerkplaats voor auto's) kreeg alleen nieuw pleisterwerk, terwijl enige houtwerk van de kap werd vervangen. Het meest ingrijpend waren de wijzigingen aan de Koetshuisvleugel, waar op de begane grond veel toevoegingen van ná 1905 ongedaan werden gemaakt. Wel gehandhaafd zijn: de vensters in de westgevel van de 'personeelsvleugel' (noord) en de wand en w.c.-ruimte in de vroegere wasruimte met de verplaatste doorgangen in de noord- en zuidwand, en in de 'Tuigkamersvleugel' (zuid) de doorgangen in de oostgevel naar de tuigkamers die vensters waren geworden. De vroegere wasruimte werd opnieuw gepleisterd, evenals het vroegere voedselmagazijn en de naastgelegen hoefsmederij, die tevens een nieuwe klinkervloer kreeg. Verder is door aanzienlijke hoeveelheid door ongedierte aangetast hout van de kap van de bovenwoning (Stalplein 5/6) vervangen.
Ten aanzien van de Grote Laverie kan slechts worden gemeld dat een betonvloer is gestort.
Van de Paardenboxenvleugel heeft men delen van het metselwerk van de zuidgevel één steen diep vervangen (afb. 20) en is tevens de schade aan het metselwerk van de noordgevel hersteld die het gevolg was van corrosie van vooral de kozijnankers. Verder zijn alle bovenlichten vernieuwd, evenals diverse kapbalken, zijn deuren aangescherfd en is op veel plaatsen de lambrisering aangeheeld. In de boxen is nieuw pleisterwerk aangebracht, met de kanttekening dat de drie meest oostelijke boxen inwendig gereed zijn gemaakt voor de inrichting tot toiletgroep.

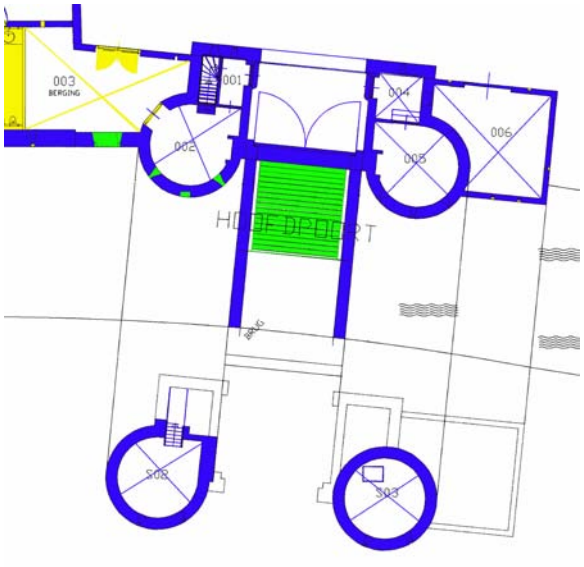
20. Uitgehakt metselwerk zuidgevel Paardenboxenvleugel, 2004.

WAARDESTELLINGSPLATTEGRONDEN

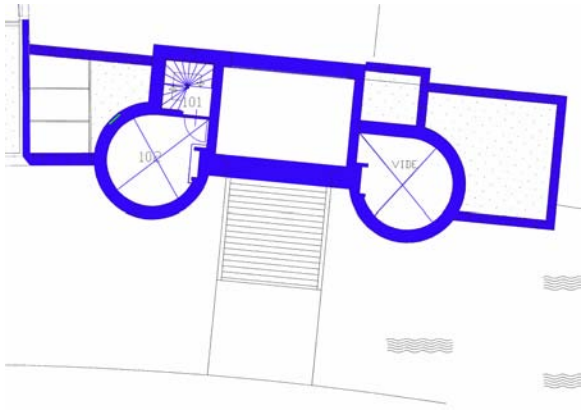
Legenda

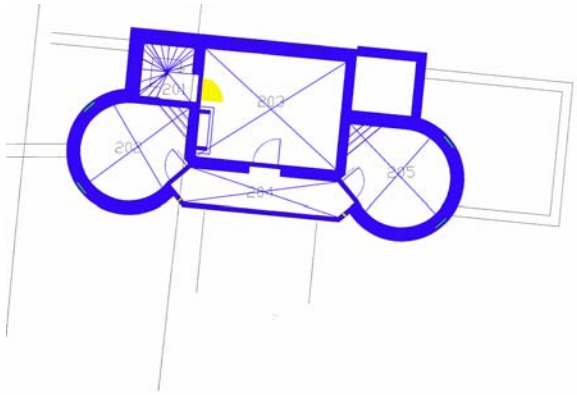
Waardestelling Entreepoort

Entreepoort; begane grond en kelders (2005).

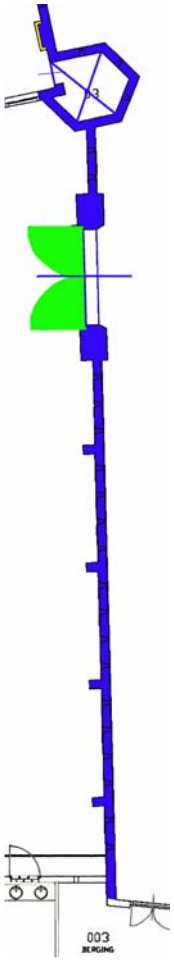

Entreepoort; eerste verdieping (2005).

Entreepoort; tweede verdieping (2005).

Waardestelling Stalpleinmuur en Rentmeesterswoning

Stalpleinmuur (2005).

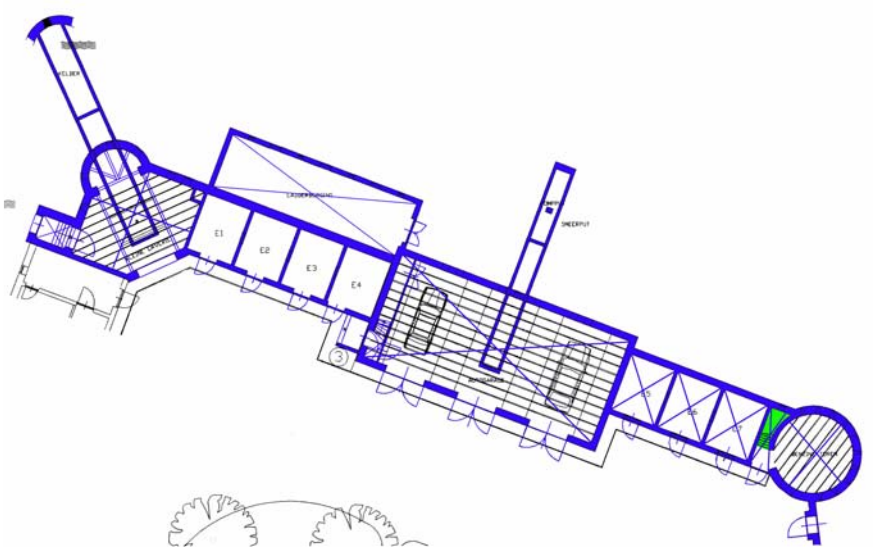

Rentmeesterswoning; begane grond en kelder (2005).

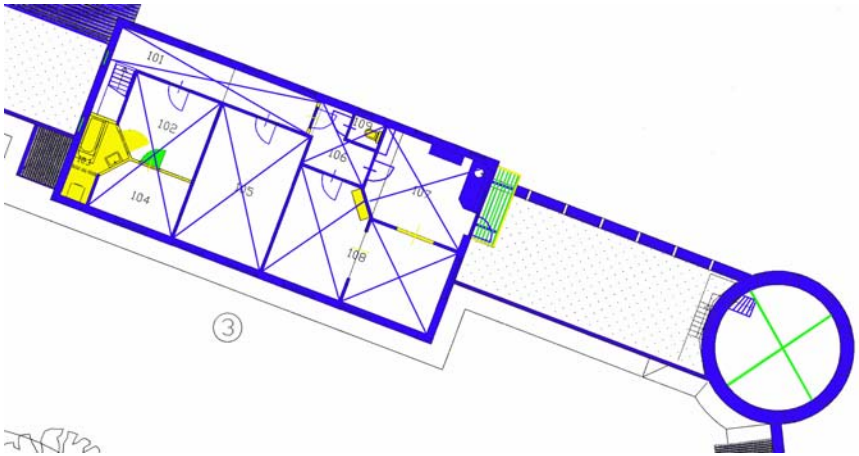

Rentmeesterswoning; verdieping (2005).

Waardestelling Garagevleugel

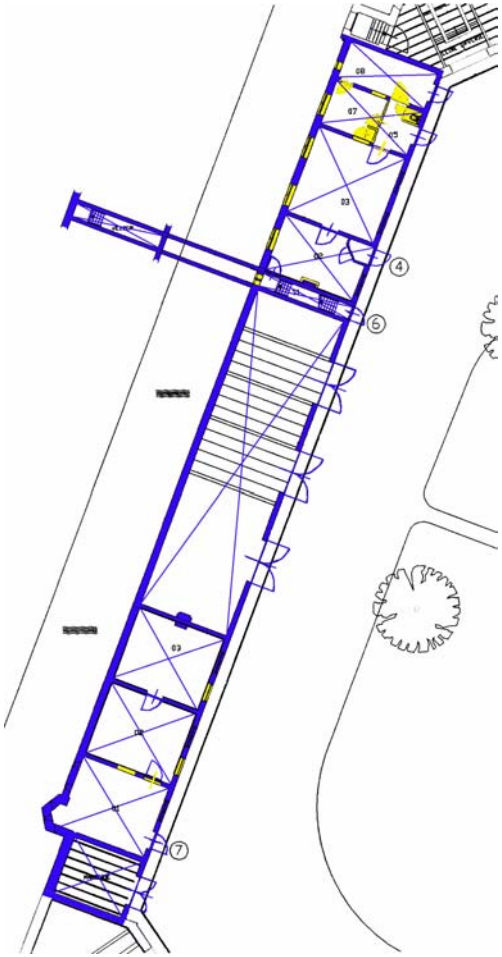

Garagevleugel; begane grond (2005).

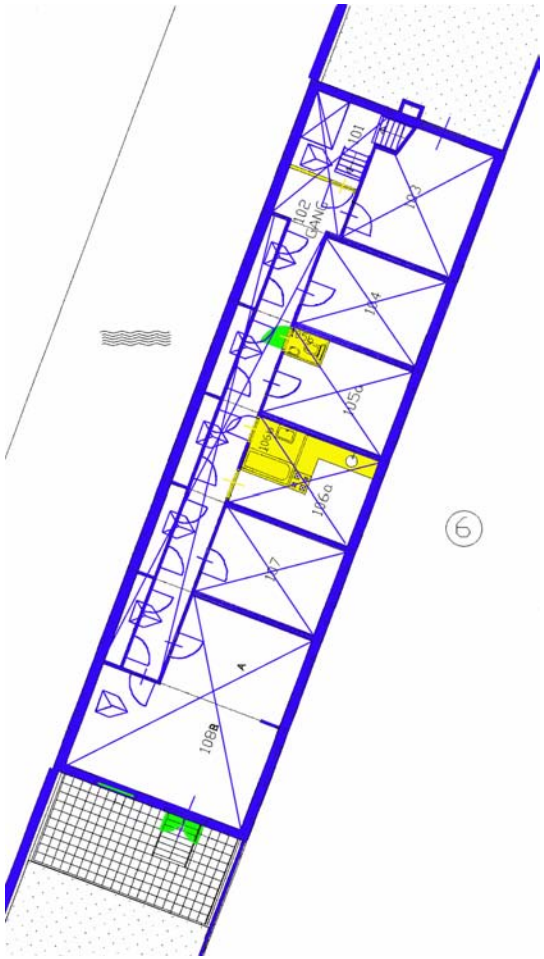

Garagevleugel; verdieping (2005).

Waardestelling Koetshuisvleugel

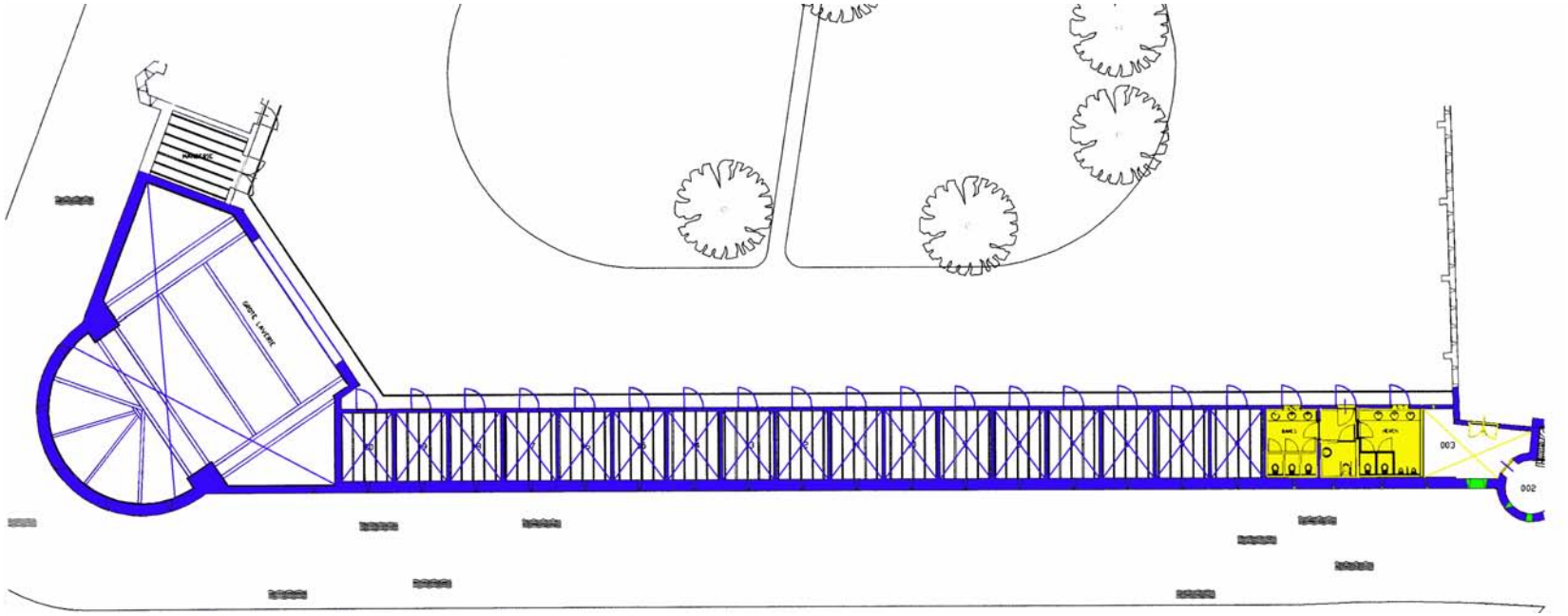

Koetshuisvleugel; begane grond (2005).

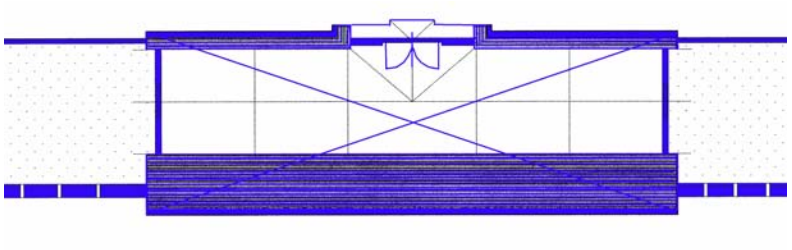

Koetshuisvleugel; verdieping (2005).

Waardestelling Grote Laverie en Paardenboxenvleugel

Grote Laverie en Paardenboxenvleugel; begane grond (2005).

Paardenboxenvleugel; verdieping (2005).

EXTERIEUR

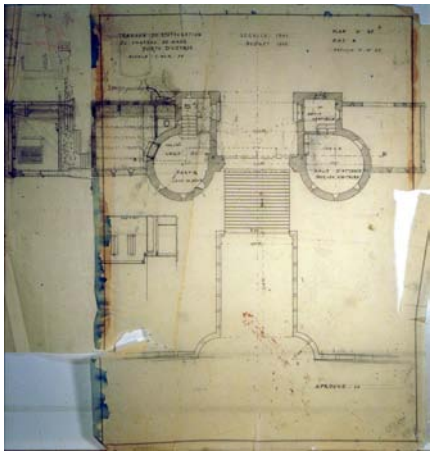
Entreepoort (o.m. Bochtdijk 1)

Beschrijving (afb. 23-25).
De Entreepoort bestaat uit twee ronde torens met achthoekige bekroningen, beide voorzien van rechte hoek in het noorden aan de zijde van de doorrit, alsmede een hierop aansluitende rechthoekige aanbouw. De torens bezitten drie (west), respectievelijk twee bouwlagen, aangevuld met een kelder en een zolder, en zijn verbonden op de derde bouwlaag (west) door een volume van één bouwlaag met een zolder, aan de zuidzijde voorzien van een mezenkouw.
Op de Entreepoort sluit zowel aan de oost- als westzijde een éénlaags aanbouw met een plat dak aan.
De poort wordt vanaf de Bochtdijk voorafgegaan door een stenen brug met dito brughoofd, gevolgd door een houten ophaalbrug (noord).

De Entreepoort is opgetrokken uit platvol gevoegd metselwerk van rode baksteen in kruisverband, de mezenkouw uit hout. In de bogen van de doorrit en voor de tussendorpels van de vensters, de consoles onder de mezenkouw en de waterspuwer aan de zuidzijde van de oostelijke toren is (Obernkirchner) zandsteen toegepast, terwijl de stoepjes voor de toegangen naar de torens zijn uitgevoerd in Belgisch hardsteen. De achthoekige spitsen van de torens zijn voorzien van coquette leien, evenals het lessenaarsdak van de mezenkouw en de schilden van het zadeldak van het tussenlid aan de zuidzijde. Daar waar de ronde torens achthoekig worden bevinden zich decoratieve uitmetselingen van muizentanden en -tandlijsten, terwijl de gevels bovenaan worden beëindigd door meervoudige lijsten van profielstenen. De Entreepoort bezit ruwweg vijf type vensters: spleetvensters aan de zuid- en noordzijde (ook in de mezenkouw); kloostervensters aan de zuid-, oost- en westzijde; kloostervensters zonder tussendorpel aan de noord- en zuidzijde; kruisvensters aan de noordzijde en halve kloostervensters aan de zuidzijde vlak boven de waterlijn van de gracht. De spleetvensters van de bovenste zone

21. Ontwerp Entreepoort, ca. 1895, bedoeld voor andere locatie (NAi,HAAR t 45).

22. Plattegrond Entreepoort, ca. 1900 (NAi,HAAR t 45).

bezitten binnenluiken met spleten, en op de mezenkouw zijn de geschilderde wapens van de geslachten Van Zuylen van Nijevelt en Van de Haar (in het midden) aangebracht. De vensters aan de zuidzijde boven de waterlijn zijn uitgerust met sierlijke diefijzers.
De doorrit, waar zich de toegangen tot de torens bevinden, heeft een zoldering bestaande uit een enkelvoudige balklaag met pleisterwerk tussen de balken. De dagkanten van de bogen zijn gedecoreerd door middel van profielstenen, met name het boogfront aan de zuidzijde, dat een sluitsteen het geslachtswapen Van de Haar bezit, met erboven een banderol met de tekst ''t Huis ter Haer'. De poortdeuren zijn voorzien van opvallend rijk sierbeslag aan de zuidzijde. In de oostelijke poortdeur is onder het loopdeurtje in Romeinse cijfers het jaartal '1895' aangebracht. Het tussenlid is aan de noordzijde uitgerust met vier sierlijke muurankers.
De westelijke aanbouw is opgetrokken uit platvol gevoegd metselwerk van rode baksteen in kruisverband en voorzien van een plat dak met een zinken bedekking. De zuidgevel is voorzien van kantelen en bezit twee spleetvensters; in de hoek met de toren bevindt zich een authentieke hemelwatervergaarbak. De noordgevel is eveneens voorzien van kantelen en is uitgerust met een spleetvenster en westelijk daarvan een dubbele deur met bovenin glas.
De oostelijke aanbouw heeft gekanteelde muren van platvol gevoegd metselwerk in rode baksteen, aan de zuid- en oostzijde in kruisverband en aan de noordzijde in staand verband, alsmede een plat dak met zinken bedekking. De noordgevel heeft twee spleetvensters, de oostgevel één en de noordgevel ook één, naast een dubbele deur.

<u>Geschiedenis (afb. 6, 21, 22)</u>
De Entreepoort is gebouwd in 1900-1901, inclusief de brug, de westelijke aanbouw en de zuid- en oostmuur van de oostelijke aanbouw; in een latere fase - in elk geval vóór 1910 - zijn de zuidmuur van deze aanbouw en het dak toegevoegd. In 1902-1903 is een kruisvenster in de westgevel van de westelijke aanbouw verplaatst naar de noordgevel, waar het in 1958 is vervangen door de huidige dubbele deur met glas bovenin. Eveneens in 1958 zijn in de zuidgevel

23. Noordzijde Entreepoort, ca. 1905 (NAi, HAAR n 2077).

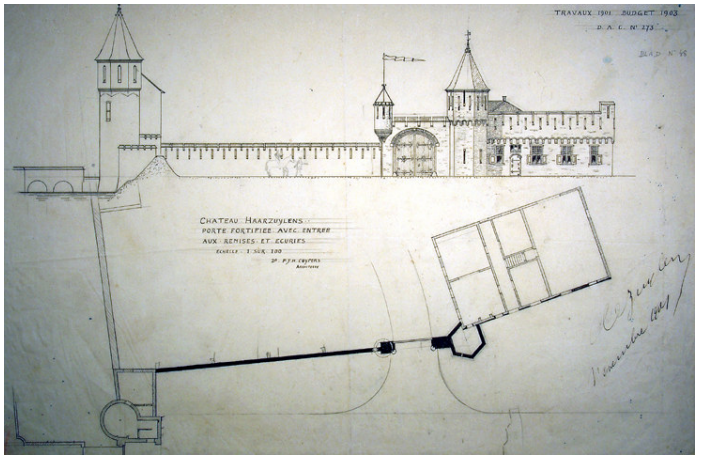

24. Mezenkouw Entreepoort, mogelijk pas na 1930 beschilderd, 2005.

van deze aanbouw twee spleetvensters vervangen door één groot venster, waarbij tevens op de begane grond van de westelijke toren aan de zuidzijde de vensters zijn vergroot. Deze wijzigingen aan de vensters zijn ongedaan gemaakt in 2003-2005, met dien verstande dat het middelste venster van de torenkamer is veranderd in een kloostervenster zonder tussendorpel; deze vorm had het venster, dat aanvankelijk ook een spleetvenster was, vermoedelijk in de jaren 1902-1903 gekregen. De spleetvensters en geschilderde wapens van de mezenkouw dateren mogelijk pas van na 1930. In 2003-2005 is de huidige leibedekking aangebracht, naar het voorbeeld van de authentieke bedekking. Toen is tevens de leuning van de brug deels opnieuw opgemetseld, het hijsmechanisme van de ophaalbrug hersteld en de houten onderdelen van de ophaalbrug zijn vervangen. Een apart verhaal vormen de deuren van de poort. Deze zijn gemaakt in 1895, waarschijnlijk ten behoeve van het Châtelet, waarbij volgens een eigentijdse beschrijving gebruik zou zijn gemaakt van hout uit de zestiende eeuw. Nog voordat de deuren zijn afgehangen zijn ze echter tentoongesteld in Amsterdam, om daarna te worden bestemd voor de zuidelijke poort naar het plein tussen het Châtelet en het geplande 'stalplein'. Het ontwerp voor deze poort zou zoals gezegd uiteindelijk worden gebruikt voor de Entreepoort.

25. Oostelijke deur Entreepoort, daterend van 1895, 2004.

26. Goedgekeurd ontwerp Stalpleinmuur, 1901 (NAi, HAAR t 48).

Waardestelling

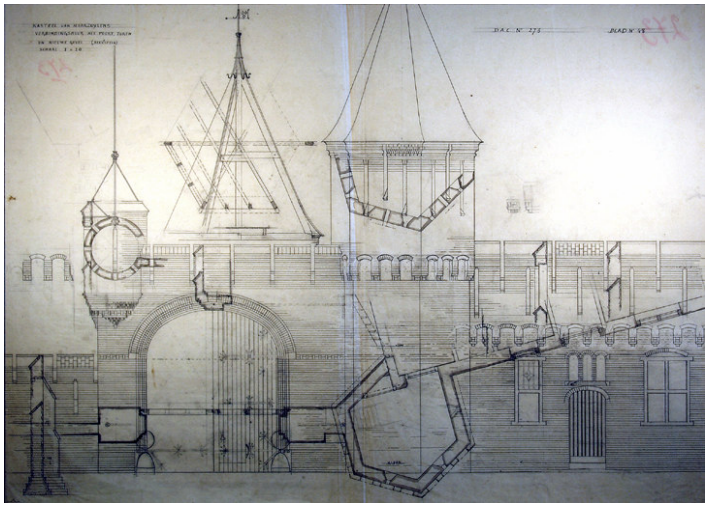
Het exterieur van de Entreepoort heeft een hoge monumentwaarde, met uitzondering van het leidak, de gereconstrueerde vensters aan de zuidwestzijde en het geschilderde wapen en de spleetvensters van de mezenkouw (positieve monumentwaarde), alsmede de brug en de dubbele deur in de noordgevel van de portierskeuken en de dakbedekking van deze keuken en zijn tegenhanger aan de oostzijde (indifferente monumentwaarde).

Stalpleinmuur

Beschrijving (afb. 2)

De Stalpleinmuur, die bestaat uit een laag (zuid) en een hoog (noord) gedeelte, is opgetrokken uit platvol gevoegd metselwerk van rode

baksteen in kruisverband. Het lage deel is voorzien van kantelen, afgedekt met stenen op hun plat, alsmede schietspleten die in oostelijke richting versmallen. Aan de westzijde bevinden zich vier verjongende steunberen, ook afgedekt met bakstenen op hun plat. Het hoge deel van de muur is eveneens gekanteeld maar dikker uitgevoerd dan het lage. Dit deel bevat de poort naar het Stalplein ('Stalpleinpoort') met zijn dubbele deur. De dagkanten van de boog zijn aan de oostzijde gedecoreerd door middel van profielstenen, als ook door (Obernkirchner) zandstenen aanzetstenen en een dito sluitsteen en voetstukken, welke laatste tevens fungeren als uitwijkstenen. Centraal boven de poort is in een verhoogde en extra brede kanteel een zandstenen gevelsteen aangebracht bestaande uit een paardenhoofd onder een overhuiving op consoles met bladwerk. Ten zuiden van de Stalpleinpoort verrijst op het niveau van de kantelen een niet afgedekte arkeltoren met schietspleten en sierankers, ondersteund door een uitmetseling van onder meer muizen- en bloktandlijsten. De arkeltoren, bekroond met een open, smeedijzeren spits, kan worden bereikt via een loopgang boven de poort naar een deurtje in de toren van de Rentmeesterswoning. Onder deze loopgang is ten noorden van de Stalpleinpoort aan beide zijden muurwerk uitgespaard onder twee uitgemetselde bogen op consoles die deels uit profielstenen bestaan. Ook bij de poort is aan de westzijde muurwerk uitgespaard, als sponning van de dubbele deur met zijn fraaie smeedwerk.
De zeshoekige toren op de zuidoosthoek van de Rentmeesterswoning is opgetrokken uit platvol gevoegd metselwerk van rode baksteen in kruisverband. Het bovenste gedeelte van de toren, waarin per zijde drie spleetvensters zijn opgenomen, wordt gesteund door een uitmetseling in de vorm van een boogfries. Boven de gevelbeëindiging van meervoudige lijsten van profielstenen verrijst de spits met rechte leien in Maasdekking. Ten noorden van deze toren zet de Stalpleinmuur zich voort als oostgevel van de Rentmeesterswoning. Deze is uitgerust met twee kloostervensters en twee kruisvensters met sierlijke diefijzers in de bovenlichten, alsmede een toegang afgesloten met een korfboog, waarboven zich een driedelig bovenlicht bevindt, met boogjes met (Obernkirchner) zandstenen aanzetstukken en een

27. Ontwerp Stalpleinpoort, ca. 1901 (NAi, HAAR t 48).

28. Gereedgemaakt beslag voor de gereconstrueerde dubbele deur van de Stalpleinpoort, 2004.

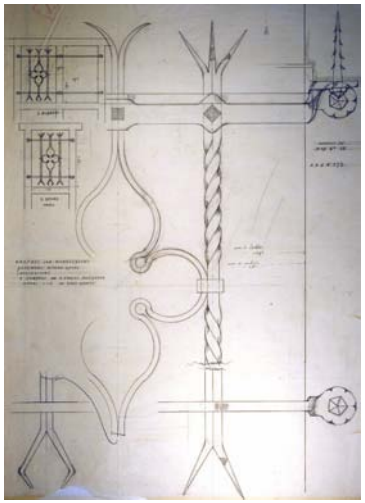
dito onderdorpel. De toegangsdeur bezit uitgewerkte smeedijzeren gehengen. De uitgemetselde bovenzone van de (buiten)muur verrijst van een boogfries en heeft uitgemetselde kantelen van een donkerder soort rode baksteen, afgedekt met stenen op hun plat. In de bovenzone, die aan de noordzijde wordt afgesloten door twee verhoogde kantelen, bevinden zich acht spleetvensters.

Geschiedenis (afb. 1, 26-29)
De Stalpleinmuur is gebouwd in 1901-1902, waarbij tegen de oostmuur van de Rentmeesterswoning een tweede muur is opgetrokken. De dubbele deur van de Stalpleinpoort is gereconstrueerd in 2003-2005, op basis van de oorspronkelijke tekeningen; de nog aanwezige duimen en taatsstenen konden worden hergebruikt. De reconstructie van de verdwenen smeedijzeren leuning langs de loopgang is achterwege gebleven. De leien op de toren van de Rentmeesterswoning zijn eveneens vernieuwd, maar niet in de oorspronkelijke vorm.

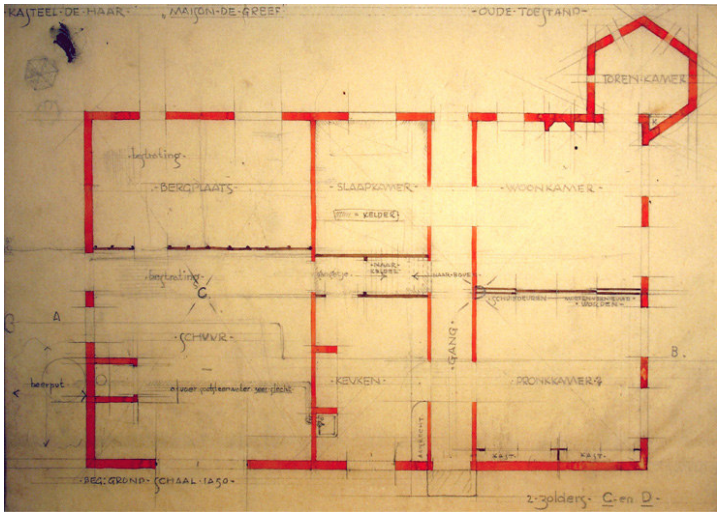
Waardestelling
De Stalpleinmuur heeft een hoge monumentwaarde, met uitzondering van de leien op de toren van de Rentmeesterswoning (indifferente monumentwaarde) en de dubbele deur van de Stalpleinpoort (positieve monumentwaarde).

Rentmeesterswoning (Stalplein I en 2)

Beschrijving (afb. 34)
De Rentmeesterswoning is opgetrokken uit metselwerk met geknipte voegen en verschillende tinten rode baksteen in kruisverband, waarop met verf gele baksteen is gesuggereerd: om de vensters, op het fries aan de zuid- en westzijde en tussen de gevelopeningen (band en ruiten). De woning bestaat uit een kleine kelder, een begane grond en een zolder en bezit een schilddak met plat, waarvan de schilden voorzien zijn van rechte leien in Maasdekking en het plat van zink. Op alle dakschilden behalve het oostelijke staan twee dakkapellen en er

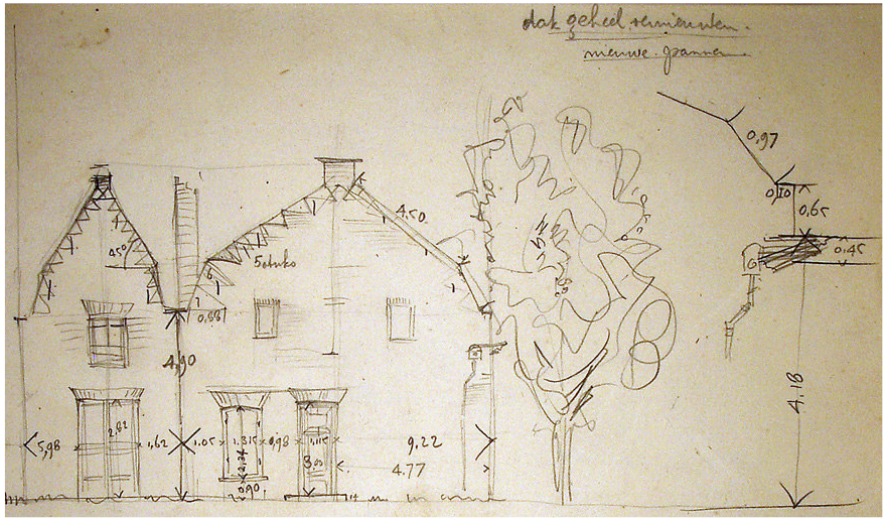
29. Ontwerp diefijzers vensters noordgevel Rentmeesterswoning, 1902 (NAi, HAAR t 48).

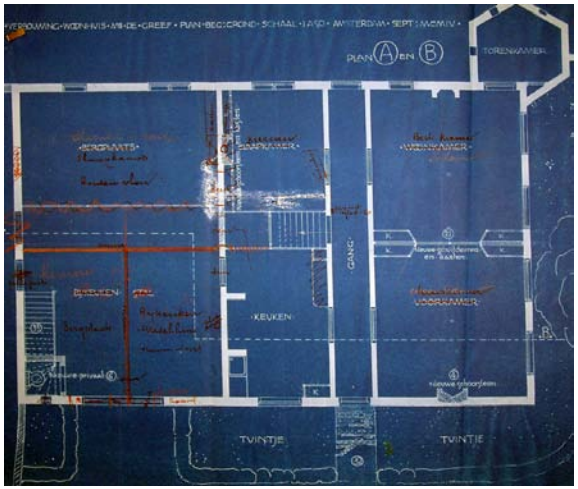
30. Plattegrond bestaande toestand woning Berkestein, 1904 (NAi, HAAR t 48).

is aan drie zijden een goot op klossen, die bij de zuid- en westgevel is gecombineerd met een fries met muizentandlijst.
De zuidgevel bevat vier vensters voorzien van buitenluiken, met vaste bovenlichten (6 x 2) en schuiframen (2 x 2). De westgevel toont, gerekend vanuit het zuiden: een schuifvenster als boven, de toegang tot Stalplein 1, twee schuifvensters als boven, met ertussen een verticale bouwnaad, en een laag venster met twee openslaande ramen.
De noordgevel bezit, gerekend vanuit het westen: een klein venster (3 x 3), een w.c.-raampje en de toegang tot Stalplein 2; tegen de oostzijde staat een lage aanbouw.

Geschiedenis (afb. 14, 15, 30-33)
De rentmeesterwoning is als ouder bestaand element opgenomen in het Stalplein. Aanvankelijk betrof het een woning van het type dwarshuis uit 1861 (zuid), waartegen korte tijd later een schuur is aangebouwd. De verticale bouwnaad in de westmuur getuigt hier nog van. Tegen de oostmuur van dit gecombineerde gebouw is in de jaren 1901-1902 zoals gezegd een extra buitenmuur opgetrokken. In 1904-1905 is de woning gerenoveerd, waarbij één kap is aangebracht, met een Vlaamse gevel ter plekke van de huidige noordelijke dakkapel aan de westzijde. Dit gebeurde onder verhoging van het muurwerk, waarbij de goot op klossen is aangebracht, met het fries van de zuid- en westgevel en het boogfries van de noordgevel – twee van de zes oorspronkelijke muurankers zijn hierbij overigens verdwenen. Toen is tevens de toegang in de westgevel vernieuwd, onder de Vlaamse gevel een glaspui met deur geplaatst met ernaast een w.c.raampje, en in de noordgevel de bestaande doorgang gesloten en venster aan de westzijde hiervan gewijzigd in een nieuwe doorgang. De schuifvensters hebben bij deze renovatie hun vaste bovenlichten met kleine roedenverdeling gekregen.
Ten aanzien van de geschilderde patronen op de gevels moet worden opgemerkt dat deze lijken te stammen uit 1904-1905.

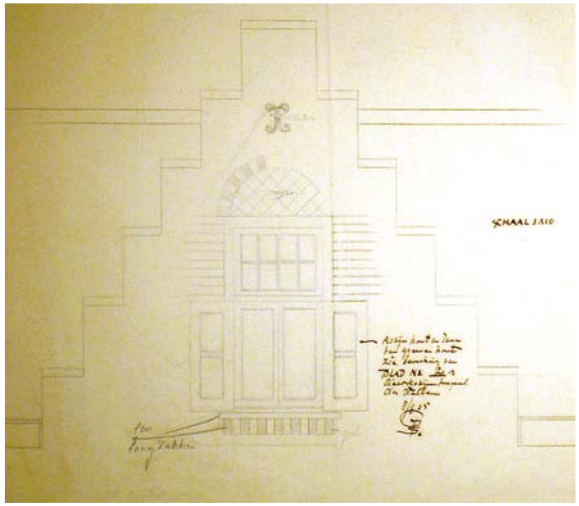
31. Opmeting westgevel woning Berkestein, 1904 (NAi, HAAR t 630).

32. Definitieve plattegrond verbouwing Rentmeesterswoning, 1904 (NAi, HAAR t 630).

In 1957 is de Rentmeesterswoning in tweeën gesplitst. Het voormalige stalgedeelte is weer van het woongedeelte afgescheiden, waarbij de Vlaamse gevel is verdwenen en de pui eronder is vervangen door een schuifvenster. Hiernaast is toen ook het venster met openslaande ramen geplaatst en het venster in de noordgevel, waarheen ook het w.c.-raampje is verhuisd. Verder zijn bij deze ingreep de dakkapellen gerealiseerd. Later, in 1972, is zuidelijk in de westgevel (Stalplein l) nog een schuifvenster worden aangebracht.
In 2003-2005 is de huidige dakbedekking tot stand gekomen en het raam uit 1972 vernieuwd, onder aanheling van het verrotte kozijn.

Waardestelling
Het exterieur van de Rentmeesterswoning heeft een hoge monumentwaarde, met uitzondering van het leidak (positieve monumentwaarde) en de vensters in de noordgevel, het zuidelijke en noordelijke venster in de westgevel en de dakkapellen (indifferente monumentwaarde).

33. Ontwerp Vlaamse gevel westgevel Rentmeesterswoning,1905 (NAi, HAAR t 608).

Benzinetoren

Beschrijving (afb. 35, 36)
De Benzinetoren ('Petroleumbergplaats'), waarin de vaten autobrandstof werden opgeslagen, is een rond bouwvolume van twee lagen met een plat dak met een zinken bedekking. De toren is opgetrokken uit platvol gevoegd metselwerk van rode baksteen (klinker) in kruisverband; de kleine onderzone aan de pleinzijde heeft echter geknipt voegwerk.
Aan de buitenzijde bevindt zich een boogfries op uitmetselingen met eronder om de andere boog een spleetvenster en erboven om de twee bogen een iets breder venster. Het muurwerk wordt afgesloten door een kanteelzone op uitmetselingen, die de overgang van rond naar hoekig verzorgen. Aan de pleinzijde heeft de Benzinetoren een venster met een middenstijl en twee openslaande ramen.

De Benzinetoren is verbonden met de Rentmeesterswoning door middel van een muur met een poort van metselwerk als bij de

34. Noordgevel Rentmeesterswoning met brandstoffenbergplaats, 2005.

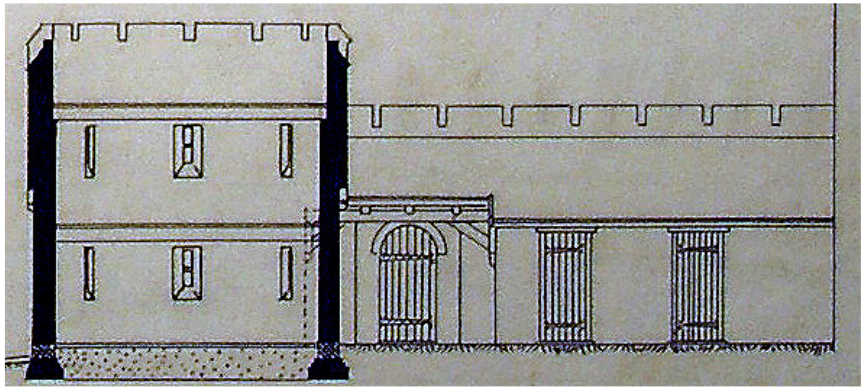
Benzinetoren. De muur is voorzien van kantelen en bestaat uit een laag gedeelte aan de zuidzijde, waarin vier spleetvensters zijn opgenomen, en een verhoogd gedeelte, waarin zich de poort bevindt. De poort is uitgerust met een boog met zandstenen aanzetstukken en decoraties van gele baksteen. Aan de oostzijde bevindt zich aan weerszijden van de boog een ruit in gele steen en erboven een uitkraging met onder meer een bloktandlijst. Elk van de kantelen is voorzien van een schietspleet. Aan de westzijde is boven de poort een swastika in gele en rode steen te zien, waaronder een afgeschoord zadeldakje is aangebracht, belegd met coquette leien in Maasdekking. Dit afdak strekt zich, als zinken roevendak, enerzijds uit tot en met de toegang naar de Benzinetoren, anderzijds (zuid) tot de voormalige brandstofopslagplaats.
Het muurwerk van de opslagplaats bestaat uit geknipt gevoegd metselwerk van rode baksteen in kruisverband met gele baksteen voor de decoratie; het lessenaarsdak is voorzien van rechte leien in Maasdekking. Achter de deuren, naar respectievelijk de vroegere benzine- (noord) en houtopslagplaats, bevinden zich kozijnen met openslaande ramen boven een borstwering.

Geschiedenis (afb. 13, 35, 37)
De Benzinetoren en aansluitende verbinding met de woning van de Rentmeester zijn gebouwd in 1907 als onderdeel van de Garagevleugel. In 1996 zijn de lichtpuien geplaatst achter de deuren van de brandstofopslagplaats en in 2003-2005 is de dakbedekking vernieuwd.

Waardestelling
Het exterieur van de Benzinetoren en aansluitende verbinding met de woning van de Rentmeester hebben een hoge monumentwaarde, met uitzondering van de dakbedekking en de lichtpuien van de brandstofopslagplaats (indifferente monumentwaarde).

Garagevleugel (o.m. Stalplein 3)

Beschrijving (afb. 40)

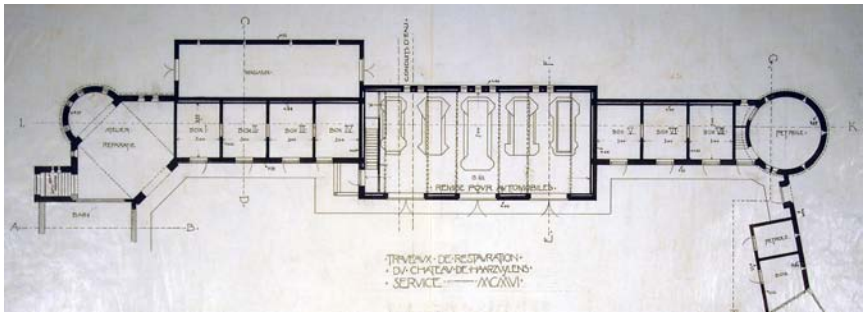

35. Bestektekening Garagevleugel, 1906, doorsnede Benzinetoren (NAi, HAAR t 605).

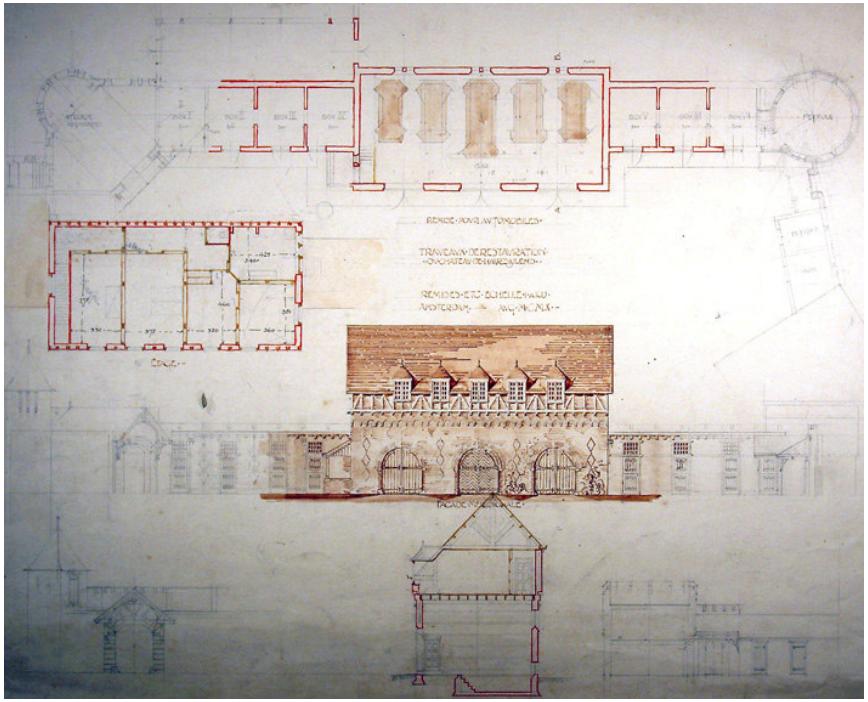

36. Verbindingsmuur en Benzinetoren, 2005.

De Garagevleugel omvat een garage voor vijf auto's ('remise pour automobiles') met erboven de Pikeurswoning (Stalplein 3) voorzien van een zolder en ernaast eenlaags vleugels met paardenboxen. Ten noorden van de westelijke vleugel bevindt zich een langgerekte opslagplaats, de 'Ladderbergplaats'. De Aotugaragevleugel is opgetrokken uit metselwerk van baksteen, dat platvol is gevoegd aan de noordzijde (spouwmuur) en geknipt gevoegd aan de zuidzijde en bij de Pikeurswoning.
In het muurwerk van de Garagevleugel is een 'harnas' van ankers en trekstangen opgenomen. In de eerste plaats zijn bij de Garage zelf de balken boven de begane grond bij hun oplegging met behulp van zware rondstaafankers verbonden aan de muren, niet alleen de stalen 'moerbalken' maar ook de houten 'kinderbinten' (afb. 39). Ditzelfde is het geval bij de twee lagere vleugels, maar waarschijnlijk slechts met één balk per paardenbox. Bovendien is bij de Garage een kettinganker ingemetseld, aan de zuidzijde (plein) in de zone tussen de kruin van de bogen van de dubbele deuren en de consoles van het boogfries en aan de noordzijde ter plaatse van de koppen van de stalen balken. Ingeval er een verbinding tussen beide niveaus in de Garage is – en dus een ringanker - zal dat zijn door middel van verticale rondstaven op de hoeken. Achtergrond van dit alles is waarschijnlijk dat er rekening werd gehouden met een verhoging, kennelijk ook bij de vleugels.
De vleugel aan de westzijde (Ladderbergplaats en vier boxen) heeft deels een zadeldak met rechte leien in Maasdekking (noord), en deels een plat dak met bitumineuze bedekking (zuid); de oostelijke tegenhanger (drie boxen en de trap van de Benzinetoren) heeft een plat dak met een bitumineuze bedekking. De Pikeurswoning (Stalplein 3) heeft een zadeldak met schilden van ongelijke lengte, voorzien van rechte leien in Maasdekking en twee gemetselde schoorstenen.
Aan de noordzijde is de Garagevleugel opgetrokken uit rode baksteen (klinker) in kruisverband, boven een trasraam (boerengrauw) afgesloten door een rollaag. De Ladderbergplaats, waarvan het bovendeel koud tegen de noordgevel staat, heeft op de begane grond vier boogvensters en drie vensters met stalen kozijnen (2 x 3) en op de verdieping eveneens drie van deze laatste vensters, pal erboven. De

37. Bestektekening Garagevleugel, 1906 (NAi, HAAR t 605).

38. (Hergebruikt) ontwerp Garagevleugel met bovenwoning, 1910 (NAi, HAAR t 605).

oostelijke gevel van de Ladderbergplaats heeft een dubbele deur op de begane grond en een dubbel hijsluik op de verdieping. De Garage zelf steekt eveneens iets buiten de rooilijn, en bezit een dubbele uitkraging: door middel van een ritmisch boogfries met lisenen op zandstenen kraagstenen op de hoeken, alsmede een uitmetseling met onder meer een zaagtandlijst, aangevuld door houten consoles. Op de wijze van de Benzinetoren bevinden zich onder het boogfries zeven boogvensters en in de zone eronder centraal een klein openslaand venster. Boven de tweede uitkraging verheft zich de hoge gevel van de Pikeurswoning, opgetrokken uit vakwerk gevuld met siermetselwerk en zeven openslaande vensters (2 x 4).
De noordgevel van de oostelijke vleugel is gesloten, afgezien van de ventilatieopeningen, de keramische ontvochtigingspijpjes en een oostelijk boogvenster, die de trap van de Benzinetoren verlicht.
Aan de zuidzijde zijn de gevels van de beide lagere vleugels vrijwel identiek aan die van de Paardenboxenvleugel aan de overzijde van het plein, maar er zijn wel enige verschillen: het rode metselwerk (appelbloesem) van de gevel heeft in dit geval per travee twee gele ruiten, gevuld een tweede gele ruit met een omlijsting van rode steen; de kozijnen zijn uitgevoerd in hout in plaats van staal; de oostelijke deur is een kleinere deur zonder bovenlicht, omdat deze toegang geeft tot het portaal naar de Benzinetoren en de trap daarvan, terwijl de oostelijke deur van de westelijke vleugel meer naar het westen is geplaatst in verband met de portiek van de Pikeurswoning; de muizentandlijst van rode steen in de uitmetseling onder de goot is hier een zaagtandlijst van gele steen.
Ook de Garage zelf, die uitspringt vóór de twee vleugels, is aan de zuidzijde opgetrokken uit rode steen (appelbloesem), verlevendigd met patronen van (drie) gestapelde ruiten als bij de gevels van de vleugels. De façade bezit drie halfrond afgesloten doorgangen voor auto's, voorzien van dubbele deuren, uitwijkijzers en een omlijsting van siermetselwerk van gele steen. Boven de doorgangen bevinden zich achtereenvolgens een ritmisch boogfries en een uitmetseling, identiek aan die van de noordzijde maar gedecoreerd met gele steen. De uitmetseling steunt de gevel van de Pikeurswoning, bestaande uit houten vakwerk gevuld met siermetselwerk van gele steen, en vijf

39. Balkanker en kettinganker in de noordmuur van de Garage, 2004.

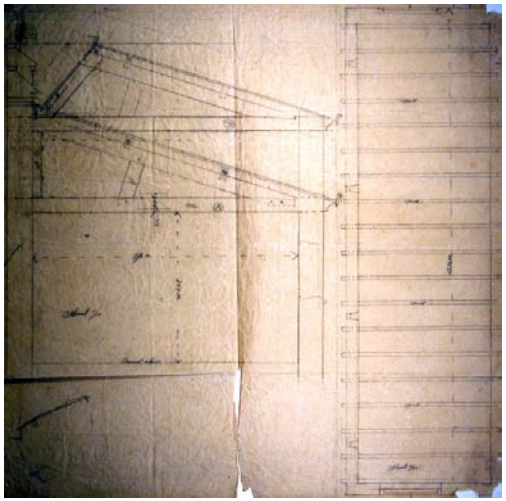

40. Garagevleugel vanuit het noordwesten, 2005.

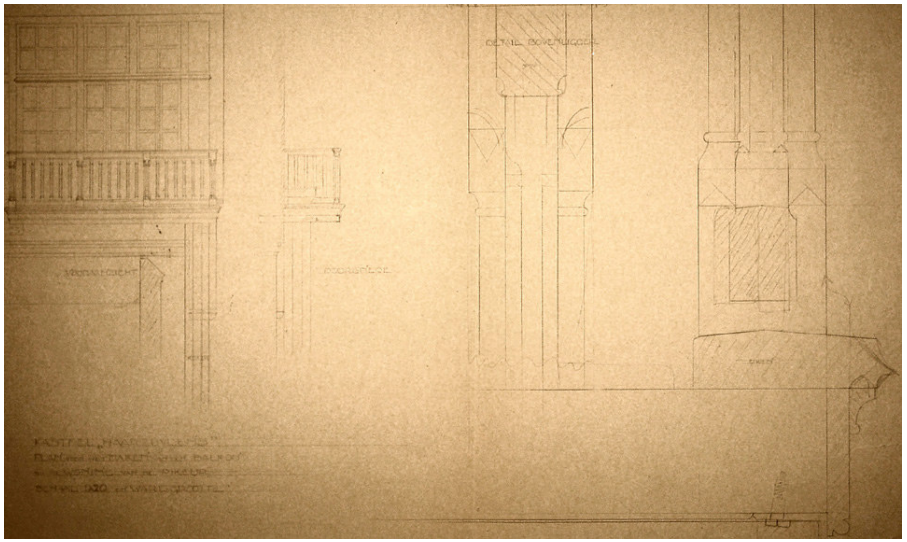
dakkapellen met openslaande ramen (2 x 2 x 4). Opmerkelijk zijn de beschermende smeedijzeren beugels om de hemelwaterafvoeren op maaiveldniveau. De westelijke kopgevel van de Garage heeft op de begane grond een doorgang met een deur met bovenlicht naar de (boven)woning, met een omlijst van gele steen, ervoor een stoep van twee treden van Friese klinkers en erboven een overhuiving voorzien van rechte leien in Maasdekking. Deze overhuiving is afgeschoord naar een muurstijl op een zandstenen console en steunt tevens op een pijler met een zandstenen neut die rust op een muurtje. Op de verdieping bestaat de kopgevel uit vakwerk van beton gevuld met siermetselwerk van gele steen en twee 'kloostervensters', 3 x 3 (onder) en 3 x 2 (boven). De gevel aan de oostzijde heeft op de begane grond een ruitdecoratie als aan de zuidzijde, terwijl zich boven een uitmetseling met een muizen- en een bloktandlijst de gevel van de Pikeurswoning verheft. Ook deze kopgevel bestaat uit vakwerk, maar nu van hout, gevuld met siermetselwerk en een kruisvenster (zuid), alsmede een pui met een kruisvenster en een deur met bovenlicht (noord), toegang gevend tot een ondiep balkon.

Geschiedenis (afb. 13, 37, 38, 41, 42)
De Garagevleugel is gebouwd in 1907, in combinatie met de Kleine Laverie en de Benzinetoren. De Pikeurswoning is toegevoegd in 1910-1911, toen waarschijnlijk ook de Ladderberging is verhoogd en uitgerust met de stalen vensters en het luik boven de dubbele deur aan de oostzijde. In 1913 zou aan de woning het balkon worden toegevoegd, waarvan het houten hek later in staal zou worden vernieuwd.
Vermoedelijk is omstreeks 1960 het houten vakwerk van de westelijke kopgevel vervangen in beton (afb. 43), waarbij de twee vensters zullen zijn vernieuwd.
In 2003-2005 is de huidige dakbedekking van zowel de Garage als de vleugels vernieuwd naar het authentieke voorbeeld.

Waardestelling
Het exterieur van de Garagevleugel heeft een hoge monumentwaarde, met uitzondering van het leidak (positieve

41. Ontwerp verhoging Ladderberging, ca. 1910 (NAi, HAAR t 631).

42.Ontwerp balkon oostgevel bovenwoning Garagevleugel, 1913 (NAi, HAAR t 604)

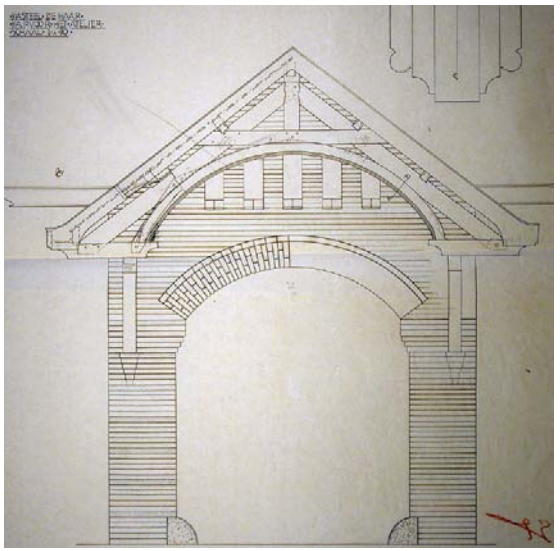
monumentwaarde) en het betonnen vakwerk van de westgevel van de Pikeurswoning, alsmede het balkonhek van die woning (indifferente monumentwaarde).

Kleine Laverie

Beschrijving (afb. 45)
De Kleine Laverie, aanvankelijk reparatiewerkplaats voor auto's, is opgetrokken uit rode baksteen in kruisverband, aan de noordwestzijde (buitenzijde, spouwmuur)) platvol gevoegde klinker, aan de zuidoostzijde (pleinzijde) geknipt gevoegde appelbloesem. Aan de buitenzijde vertoont de Kleine Laverie zich als een exacte halve cirkel, aan de oostzijde geflankeerd door een vlakke gevel en aan de zuidzijde door eenzelfde, maar half zo smalle gevel gevolgd door een vierkante toren. Aan de noord-westzijde bevindt zich onder een rollaag een nis met onderin de afvoer van de goten in de werkvloer, terwijl door de rollaag heen kleine schietspleten zijn aangebracht. Evenals bij de Benzinetoren kraagt de gevel aan de buitenzijde uit boven een boogfries op uitmetselingen, behalve bij de vierkante toren. Direct onder dit fries bevinden zich boogbrede vensters, twee in de oostelijke gevel, drie in de halfronde gevel en één in de zuidelijke vlakke gevel, alle voorzien van dierlijke diefijzers. Deze geveldelen worden afgesloten door een kanteelzone, met onder elk van de kantelen een kleine schietspleet. De oosthoek vertoont de hoge schoorsteen van de smidse, de vierkante toren heeft een boogvormig afgesloten doorgang aan de gracht en schietspleten in de midden- en bovenzone en een piramidedak met rechte leien in Maasdekking. De toren geeft aan de oostzijde toegang tot het platte dak boven Stalplein 4.
Aan de pleinzijde heeft de Kleine Laverie een doorgang voor auto's, voorzien van uitwijkstenen en afgesloten door een segmentboog op uitmetselingenen. Deze boog is verlevendigd door siermetselwerk in gele steen, evenals de rest van de gevel. Het leigedekte zadeldak van de Laverie, voorzien van vier daklichten, steekt aan het plein ver over, waar het wordt ondersteund door een afgeschoord boogspant met erachter in het muurwerk vijf spleetvormige openingen.

43. Hout en beton in westgevel bovenwoning van de Garagevleugel, 2004.

44. Ontwerp kap Kleine Laverie pleinzijde, ca. 1906 (NAi, HAAR t 629).

Geschiedenis (afb. 37, 44)
De Kleine Laverie is gebouw in 1907, in combinatie met de Garagevleugel en de Benzinetoren. De vier dakvensters zijn vernieuwd in de tweede helft van de twintigste eeuw, in 2003-2005 is de leibedekking vervangen naar het oorspronkelijke voorbeeld, evenals bij de vierkante toren.

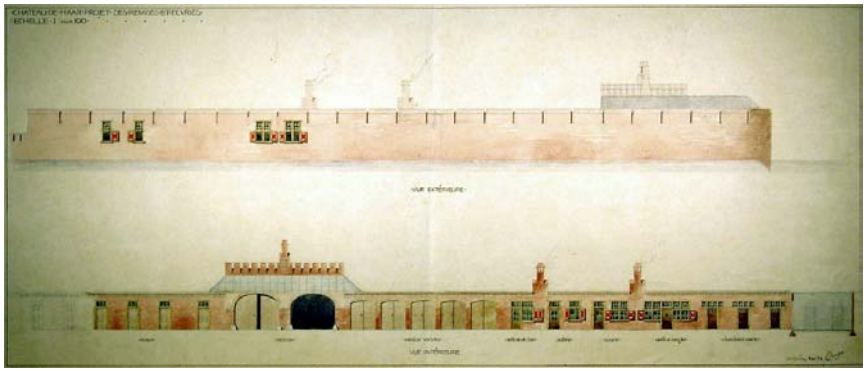
Waardestelling
Het exterieur van de Kleine Laverie heeft een hoge monumentwaarde, met uitzondering van de leibedekking en de dakvensters (positieve monumentwaarde), alsmede de bitumineuze dakbedekking (indifferente monumentwaarde).

Koetshuisvleugel (o.m. Stalplein 4 t/m 7)

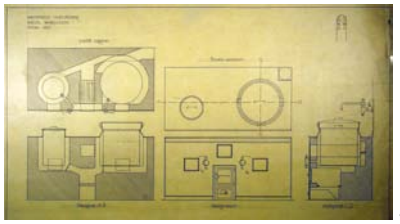
Beschrijving (afb. 45, 50, 52)
De Koetshuisvleugel omvat een Koetshuis voor tien rijtuigen, met erboven Personeelsverblijven (Stalplein 5/6) voorzien van een zolder en ernaast eenlaags vleugels. De zuidelijke vleugel bevatte vanuit het zuiden gerekend: de Hoefsmederij (met Mangerie), het Voedselmagazijn en de gewone en luxe Tuigkamer; de noordelijke personeelsvleugel bevatte gerekend vanuit het noorden: de Badruimte, de Wasruimte en de Eetzaal met bijbehorende Keuken.
De Koetshuisvleugel is opgetrokken uit metselwerk van rode baksteen in kruisverband, aan de westzijde platvol gevoegd ('klinker') aan de oostzijde geknipt ('appelbloesem'). De beide vleugels beslaan één bouwlaag, voorzien van een bitumineuze bedekking, terwijl zich centraal boven het Koetshuis de opbouw met de Personeelsverblijven bevindt, gedekt met een zadeldak met qua lengte ongelijke schilden voorzien van rechte leien in Maasdekking.
Aan de westzijde (grachtzijde) zijn de vleugels uitgerust met kantelen, afgedekt door stenen op hun plat. Onder elk kanteel, dat is voorzien van vijf ontvochtigingspijpjes, bevindt zich een afgesloten schietspleet. De gevel ten noorden van het Koetshuis ('Personeelsvleugel'; Stalplein 4)) bezit vier

45. Kleine Laverie en 'Personeelsvleugel' Koetshuisvleugel, 2005.

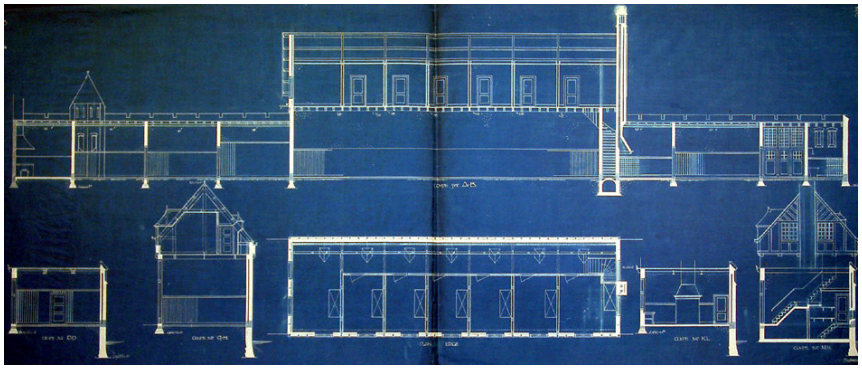

46. Ontwerp Koetshuisvleugel en Grote Laverie 1904 (NAi, HAAR t 607).

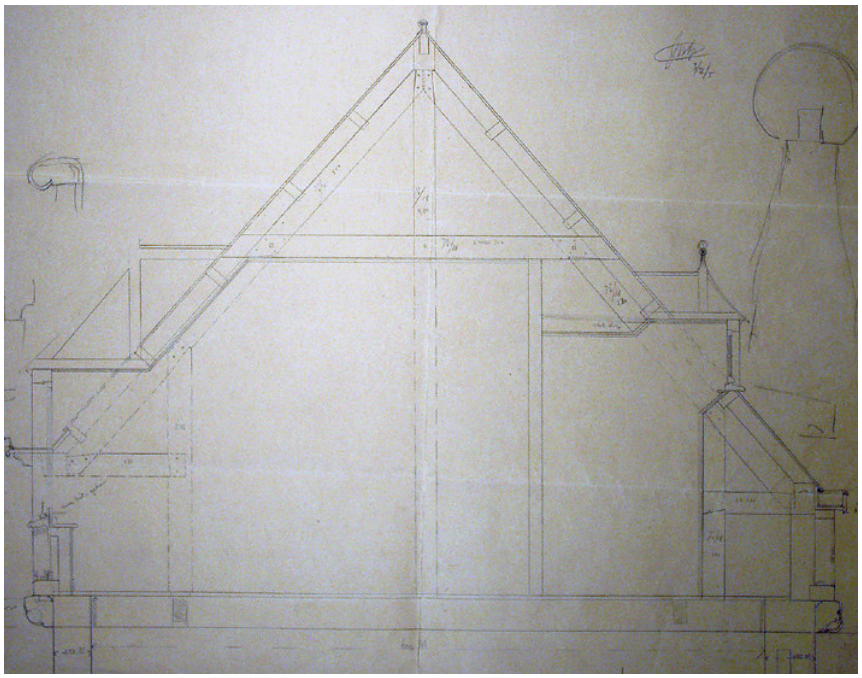

47. Ontwerp fornuis Mangerie ca. 1905 (NAi, HAAR t 609).

kruisvensters en een klein venstertje noordelijk hiervan. Op het dak staan twee schoorstenen: één aan de noordzijde, tegen de kopgevel van de opbouw boven het Koetshuis (van de Keuken) en één aan de zuidoostzijde (van de voormalige Was- en Badruimte).
De gevel van het Koetshuis bezit vier eenheden van drie boogvensters, bezet met glas-in-lood, en aan de noordzijde een laaggeplaatste eenheid van twee beglaasde boogvensters met diefijzers. Boven een uitkraging op klossen verheft zich de borstwering van de opbouw, uitgevoerd in vakwerk met siermetselwerk. Op het dakschild staan zeven dakkapellen en op de nokhoeken staan schoorstenen.
De gevel ten zuiden van het Koetshuis ('Tuigkamersvleugel'; Stalplein 7) bezit nagenoeg dezelfde karakteristieken als die van de noordzijde van het Koetshuis. Ter hoogte van het Voedselmagazijn bevindt zich een half uitspringende driekantige toren met beglaasde spleetvensters, waarvan de onderste halverwege versterkt is met zandsteen. De (halve) kap van deze toren wordt ondersteund door een uitmetseling van onder meer een dubbele zaagtand. Noordelijk van deze toren bevinden zich vier kleine boogvensters, waarvan de bovenste twee, voorzien van glas-in-lood, smaller zijn dan de onderste, die zijn voorzien van een openslaand raam. Zuidelijk van de halve toren, bij de hoge schoorsteen van de voormalige Hoefsmederij, toont zich de overgang van de Grote Laverie naar de iets jongere Koetshuisvleugel, door middel van een trapsgewijze verhoging bij twee kantelen. Tevens bevindt zich hier op maainiveau een rollaag, die doorloopt tot en met de Kleine Laverie (noordzijde).
Aan de oostzijde (pleinzijde) is het metselwerk op de begane grond voorzien van decoraties van gele steen, in de vorm van omlijstingen van en segmentbogen boven de gevelopeningen, alsmede losse ruiten. Het trasraam bestaat uit boerengrauwe baksteen en is afgesloten door een rollaag. De goot op klossen rust op een uitmetseling met onder meer een zaagtandlijst.
De gevel ten noorden van het Koetshuis ('Personeelsvleugel'; Stalplein 4) bezit, gerekend vanaf het noorden: twee deuren met bovenlicht, twee kruisvensters, een deur met bovenlicht en een kruisvenster. Een opvallend

48. Bestektekening Koetshuisvleugel (bovenwoning), 1904 (NAi, HAAR t 606).

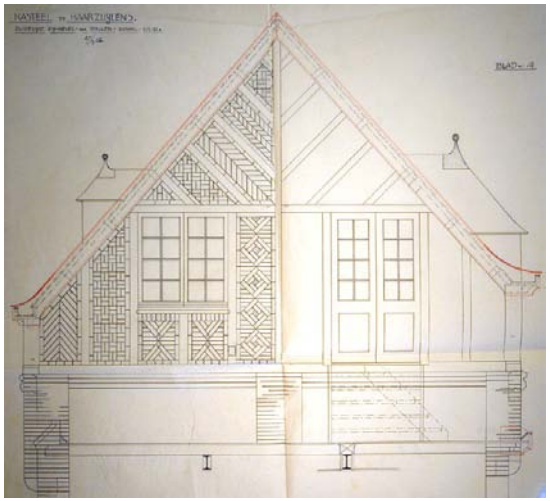

49. Ontwerp kapconstructie bovenwoning, ca. 1904 (NAi, HAAR t 623).

detail is de keramische tegel met gouden leeuw op een blauw geribbeld fond, die zich bevindt tussen het meest noordelijke kruisvenster en de daaropvolgende deur. Wellicht betreft het hier het wapen van het geslacht Van Stembor, dat in de zeventiende eeuw gedurende enige tijd bezitter van Kasteel de Haar was.
De oostgevel van het Koetshuis bezit drie grote halfronde doorgangen voorzien van dubbele deuren en uitwijkijzers, alsmede aan de noordzijde een doorgang met een deur met bovenlicht naar de opgang van de voormalige Personeelsverblijven (Stalplein 5/6). Boven deze deuren verrijst van klossen afgewisseld met uitmetselingen met onder andere een muizentandlijst, de borstwering van de opbouw. Deze bestaat uit vakwerk met vulling van siermetselwerk van rode en gele baksteen. Zeven dakkapellen met openslaande ramen (ieder 2 x 4) vormen de overgang van de borstwering naar het dakschild. Interessante details zijn de beschermende smeedijzeren beugels om de hemelwaterafvoeren ter hoogte van de onderste gehengen. De kopgevels van de zolder zijn opgetrokken uit vakwerk met een vulling van siermetselwerk in rode en gele steen. In beide kopgevels van de opbouw bevindt zich een venster met openslaande ramen (2 x 2 x4) aan de westzijde en een dubbele deur met glas (2 x 2 x 4) aan de oostzijde.
De gevel van de zuidvleugel ('Tuigkamersvleugel'; Stalplein 7) bezit gerekend vanuit het noorden: een kruisvenster (2 x 2 x 4 en 2 x 2 x 2), een venster met een openslaand raam (3 x 3) en bovenlicht (3 x 1), een kruisvenster, een venster met opslaand raam en bovenlicht, een kruisvenster, een doorgang voorzien van een deur met bovenlicht (3 x 1), en een grote halfronde doorgang voorzien van een boog van rode en gele steen, waarin een bovenlicht (5 x 1) met eronder een dubbele deur.

50. Koetshuis, 2005.

51. Ontwerp zuidgevel bovenwoning, 1905 (NAi, HAAR t 608).

Geschiedenis (afb. 9, 10, 46-49, 51)
De Koetshuisvleugel is in 1905 gebouwd als één als geheel. In de tweede helft van de twintigste eeuw zijn de Personeelsvleugel (1959), de Personeelsverblijven (ca. 1960) en de Tuigkamersvleugel (ca. 1970) verbouwd tot woningen, wat de nodige consequenties heeft gehad voor het

exterieur. De Personeelsvleugel is toen aan de westzijde (grachtzijde) voorzien van vier kruiskozijnen en een venstertje noordelijk hiervan, waarbij de oorspronkelijke vensters van de bad- en wasruimte verloren zijn gegaan. Bij de 'Tuigkamersvleugel' zijn in de oostgevel (pleinzijde) twee doorgangen vervangen door vensters (Luxe Tuigkamer en Tuigkamer) en twee kleine boogvensters in de westgevel voorzien van openslaande ramen (Voedselmagazijn). Verder is vermoedelijk toen ook het hout van de vakwerkconstructie van de zuidelijke kopgevel van de Personeelsverblijven vervangen door (gewapend) beton.
Tijdens de restauratie van 2003-2005 is een schoorsteen uit 1959 van het dak van Personeelsvleugel verwijderd en is ook de dakbedekking vernieuwd en een deel van de hemelwatervergaarbakken vervangen, alles zoveel mogelijk naar het oorspronkelijke model. Bovendien is hout van de kap van de opbouw vervangen dat was aangetast door ongedierte.

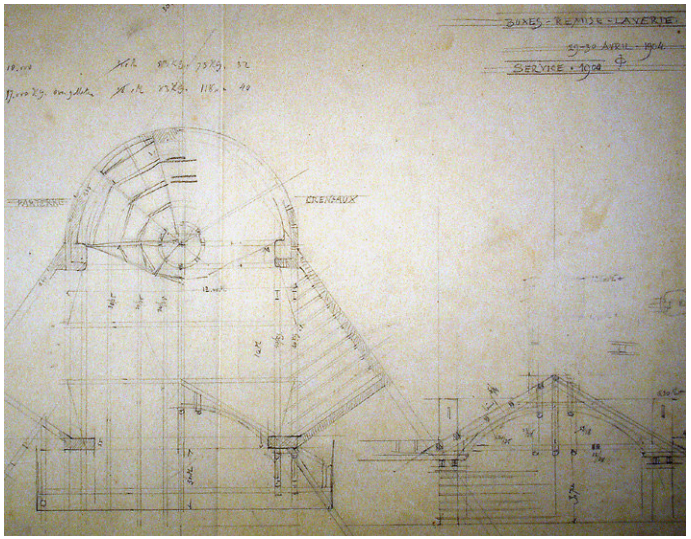

52. 'Tuigkamersvleugel' (Stalplein 7), 2005.

<u>Waardestelling</u>
Het exterieur van de Koetshuisvleugel heeft een hoge monumentwaarde, met uitzondering van het leidak en de vernieuwde hemelwatervergaarbakken (positieve monumentwaarde), de bitumineuze dakbedekking, alle vensters in de westgevel van de Personeelsvleugel (Stalplein 4), de zuidelijke vensters in de oostgevel van de Tuigkamers en de openslaande ramen in de westgevel van deze vleugel (Voedselmagazijn) (indifferente monumentwaarde).

Grote Laverie

<u>Beschrijving (afb. 54)</u>
De Grote Laverie is opgetrokken uit metselwerk van rode baksteen in kruisverband, platvol gevoegde klinker aan de grachtzijde en geknipt gevoegde appelbloesem aan de pleinzijde. Aan de grachtzijde, waar zich in de muur een spouw bevindt, vertoont het middendeel van de Laverie zich als een exacte halve cirkel, waarin vijf smalle vensters en een aantal afvoergaten is opgenomen. Het muurwerk van dit deel is weliswaar hoger

53. Ontwerp Grote Laverie, 1904 (NAi, HAAR t 608).

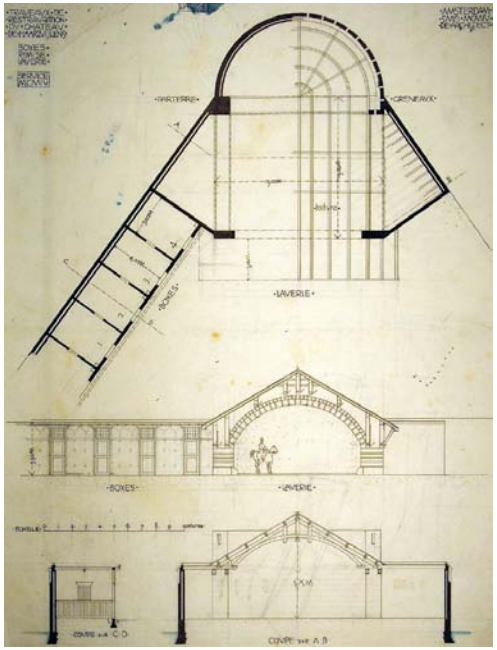
opgetrokken dan het aangrenzende aan beide zijden, maar is eveneens voorzien van kantelen, afgedekt door stenen op hun plat. Tussen elke drie kantelen is een gesloten schietspleet aanwezig.
Aan de pleinzijde steekt het zadeldak ver over, met een hanenbalk en makelaar, en gesteund door vijf schoren. De buitenste vier hiervan steunen op uitmetselingen op kraagstenen van zandsteen, het materiaal dat ook is gebruikt voor de uitwijkstenen en de aanzetten van de afrondingen van de buitenhoeken en de banden ter plaatse. De versieringen van gele steen in het metselwerk van rode baksteen omvatten banden op de begane grond, een rand langs de segmentboog, die vertrekt vanaf uitmetselingen, en losse koppen in een patroon hierboven. Verder is er een rollaag van rode baksteen zichtbaar ter hoogte van de bovenzijde van de uitwijkstenen.
Het dak is deels een plat dak (zijvleugels) met een bitumineuze bedekking, deels een zadeldak met aan de grachtzijde een halfrond schild bestaande uit zes segmenten, belegd met rechte leien in Maasdekking.
Vermeldenswaard is nog dat de fundering van de halfronde muur door middel van vier trekstangen is verbonden met een gemetselde poer, gesitueerd midden tussen de hoeken waar deze muur ontspringt.

Geschiedenis (afb. 53, 55)
De Grote Laverie is gebouwd in 1904, in combinatie met de vier aansluitende paardenboxen van de Paardenboxenvleugel. Tijdens de restauratie van 2003-2005 is de huidige dakbedekking aangebracht, zoveel mogelijk naar het oorspronkelijke voorbeeld.

Waardestelling
Het exterieur van de Grote Laverie heeft een hoge monumentwaarde, met uitzondering van het leidak (positieve monumentwaarde) en de bitumineuze dakbedekking (indifferente monumentwaarde).

54. Grote Laverie, 2005.

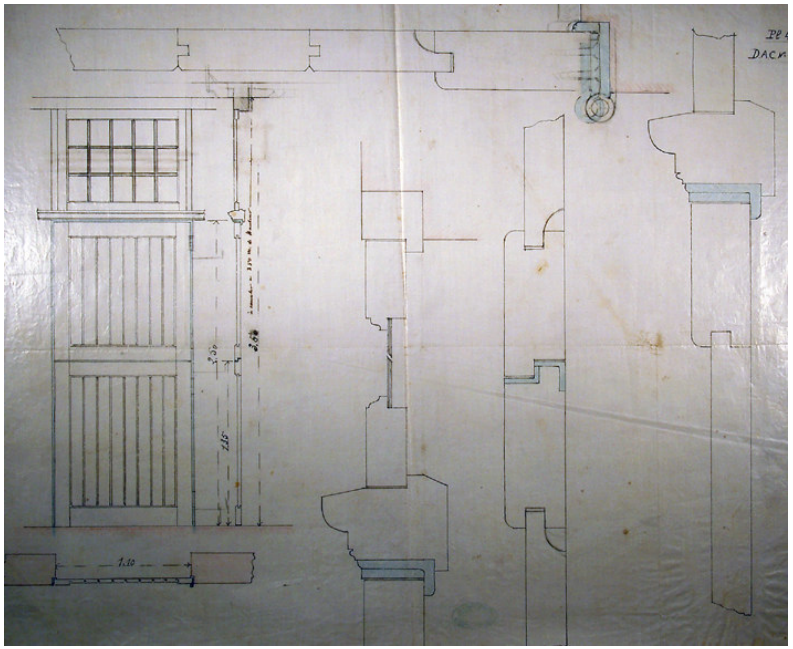
55. Bestektekening Grote Laverie, 1904 (NAi, HAAR t 608).

Paardenboxenvleugel

Beschrijving (afb. 56, 59).
De Paardenboxenvleugel, gelegen tussen de Grote Laverie en de lagere (voormalige) keuken van de portier van de Entreepoort, bestaat hoofdzakelijk uit één bouwlaag met (aanvankelijk) twintig paardenboxen, doch is centraal voorzien van een hooizolder, die vijf paardenboxen beslaat. De vleugel is opgetrokken uit metselwerk van rode baksteen in kruisverband dat aan de zuidzijde (gracht) platvol en aan de noordzijde (plein) geknipt is gevoegd. De hooizolder heeft een zadeldak voorzien van rechte leien in Maasdekking, de rest van de vleugel heeft een plat dak met een bitumineuze bedekking.
De zuidmuur is uitgevoerd als spouwmuur en toont ter hoogte van de vloer van de paardenboxen een authentieke, vochtkerende asfaltvoeg. De gevel wordt bekroond door kantelen gedekt door stenen op hun plat; de reeks van kantelen wordt centraal onderbroken door het zuidelijke schild van het dak van de hooizolder. Ter plaatse van elke kanteel bevinden zich vier ontvochtigingspijpjes, terwijl tussen steeds drie kantelen een gesloten schietspleet aanwezig is, waartussen op een lager niveau ook weer schietspleten zijn aangebracht. Verder bevinden zich kort boven de waterspiegel enkele afvoerpijpen en zijn per paardenbox oostelijk een kleine (onderin) en een grote (bovenin) ventilatieopening aangebracht. Ter plaatse van box 16 (vanuit het oosten) is bovendien een bouwnaad aanwezig, in de vorm van een vallende tand.
De noordgevel is verlevendigd met decoraties in gele steen in de vorm van ruiten en een geabstraheerd boogfries. Er zijn twintig boxdeuren bestaande uit twee halve deuren in een stalen kozijn, met erboven een uitzetraam (5 x 3) in een houten kozijn. De goot op klossen rust op een fries met onder meer een muizentandlijst.
Boven box 8 tot en met 12 bevindt zich een hooizolder met aan de noord-, oost- en westzijde muren van houten vakwerk en siermetselwerk van gele en rode baksteen. Aan de noordzijde heeft de zolder centraal een steekkap met wolfseind, met daarin een dubbel hijsluik gedeeltelijk voorzien van glas,

56. Paardenboxenvleugel, 2005.

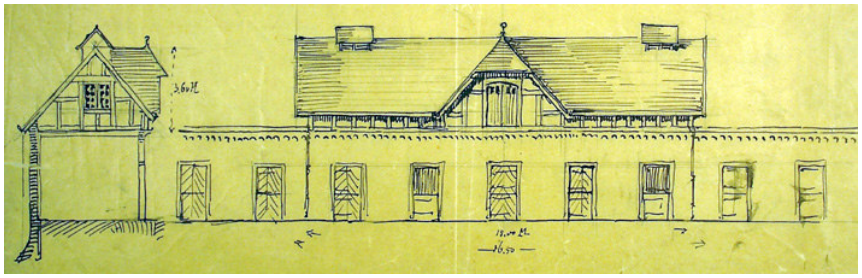
57. Ontwerp deur paardenbox, ca. 1902 (NAi, HAAR t 46).

met erboven een hijsbalk. De kopgevels bezitten beide een venster met openslaande ramen (ieder 2 x 3). Op de nok staan twee houten ventilatiekokers.

Geschiedenis (afb. 7, 8, 57, 58, 60)
Box 5 tot en met box 16 (vanuit het oosten) zijn gebouwd in 1902, inclusief een gekanteelde muur tot aan de (voormalige) keuken van de portier van de Entreepoort, waarna in 1902-1903 box 1 tot en met 4 zijn bijgebouwd, onder verhoging van de gekanteelde muur. Tenslotte zijn in 1904 box 17 tot en met 20 toegevoegd, in combinatie met de bouw van de Grote Laverie. Deze laatste uitbreiding is nog te zien in de zuidgevel (gracht), waar ter plaatse van de zestiende box een bouwnaad zichtbaar is in de vorm van een vallende tand.
In 1910-1911 is, waarschijnlijk mede vanuit het oogpunt van symmetrie ten opzicht ven de overige vleugels van het Stalplein, de hooizolder opgetrokken. Tijdens de restauratie van 2003-2005 is het metselwerk van de zuidgevel onder het vloerniveau van de boxen één steen diep vernieuwd. Verder zijn hemelwatervergaarbakken vernieuwd naar het oorspronkelijke voorbeeld, is zoveel mogelijk naar het oorspronkelijke voorbeeld de dakbedekking vervangen en zijn de uitzetramen van de paardenboxen zijn vernieuwd naar het bestaande voorbeeld (oorspronkelijk waren dit valramen).

Waardestelling
Het exterieur van de Paardenboxenvleugel heeft een hoge monumentwaarde, met uitzondering van de uitzetramen, het leidak van de hooizolder en de vernieuwde hemelwatervergaarbakken (positieve monumentwaarde), alsmede de dakbedekking van de boxen (indifferente monumentwaarde).

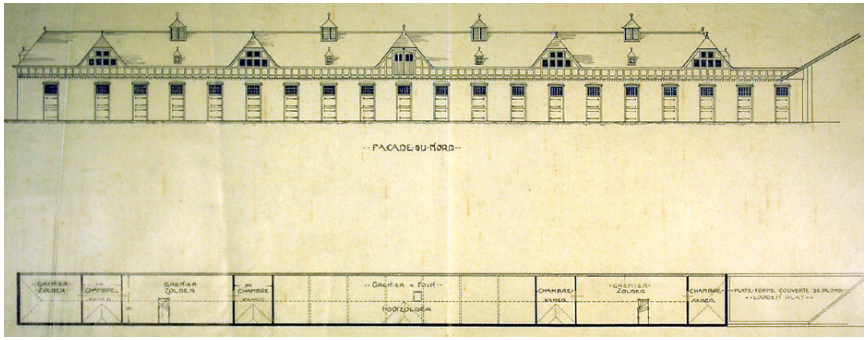
Stalplein (afb. 11, 61)
Het plein van het Stalplein, vermoedelijk grotendeels aangelegd omstreeks 1906, heeft centraal een door twee loodrechte paden doorkruist grasveld met authentieke bomen en een zandstenen bak op

58. Ontwerp hooizolder, 1910 (NAi, HAAR t 608).

59. Zuidgevel Paardenboxenvleugel, 2005.

60. Niet uitgevoerd ontwerp hooizolder, 1910 (NAi, HAAR t 608).

het kruispunt. Hieromheen bevindt zich een brede zone met grind, die behalve de Rentmeesterswoning, de Stalpleinmuur en de brandstoffenopslagplaats, tegen de gevel wordt afgesloten door een pad van authentieke gele, geribde keramische plavuizen van Duits fabrikaat. Het grote bloemperk in het grasveld is wat zijn situering betreft authentiek. In de zuidoosthoek van het plein ligt een eveneens authentieke beerput, afgesloten door een stalen plaat.
Het plein met de inrichting heeft een hoge monumentwaarde.

61. Stalplein, 2004.

RUIMTEBOEK (Zie Faserings- en Waardestellingsplattegronden)

In het Ruimteboek worden de interieurs beschreven met geschiedenis en waardestelling. De onderstaande volgorde is aangehouden:

Entreepoort (o.m. Bochtdijk 1)
- Poortwoning (west)
- Wachtkamer (oost)

Stalpleinmuur

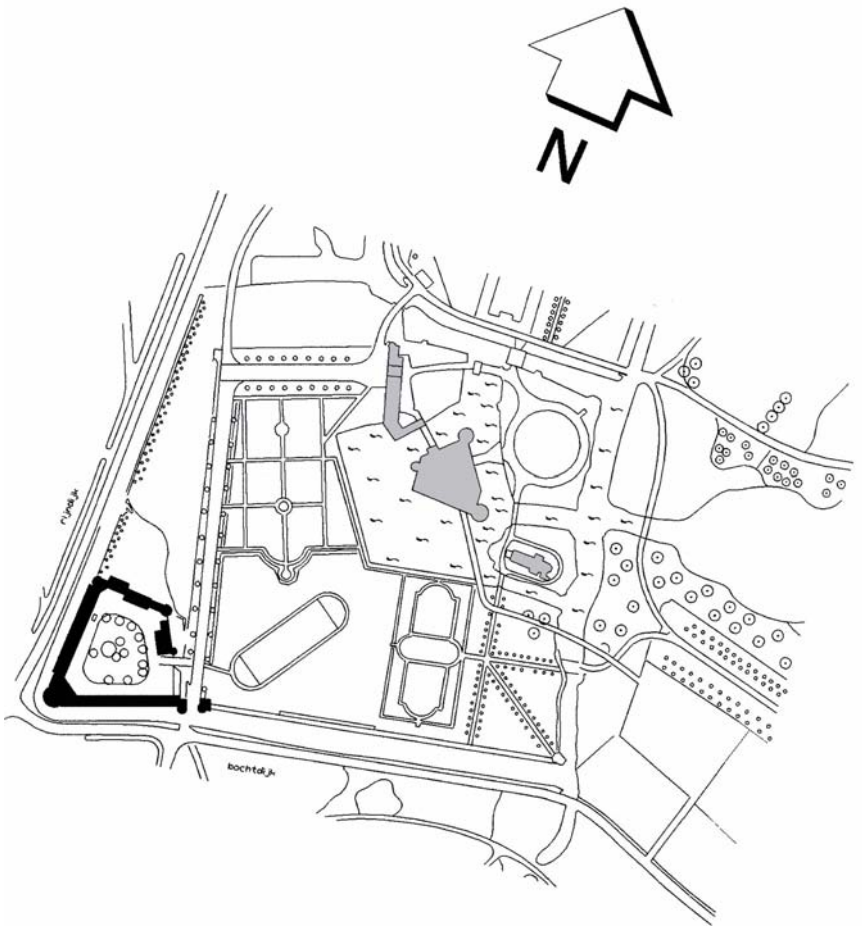
Rentmeesterswoning (Stalplein 1 en 2)

Garagevleugel:
- Benzinetoren
- Paardenboxen
- Garage
- Pikeurswoning (Stalplein 3)
- Kleine Laverie

Koetshuisvleugel:
- Personeelsvleugel (Stalplein 4):
  - Badruimte
  - Wasruimte
  - Eetzaal
  - Keuken
- Personeelsverblijven (Stalplein 5/6)
- Koetshuis
- Tuigkamersvleugel (o.m. Stalplein 7):
  - Luxe Tuigkamer
  - Tuigkamer
  - Voedselmagazijn
  - Hoefsmederij met Mangerie

Grote Laverie

Paardenboxenvleugel met Hooizolder

Situatie, 2005 (Architectenbureau Verlaan & Bouwstra, 2003).